

פענוח הערות ומראי-מקומות.

וארא ב.

*****

פרשתינו ז, כו-כז. ויאמר יהוה אל-משה בא אל-פרעה ואמרת אליו זה אמר יהוה שלח את-עמי ויעבדני: ואם-מאן אתה לשלם הנה אנכי נגף את-כל-גבולך בצפרדעים:

שמות רבה פרק י, א. ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה, אם מאן אתה לשלם הנה אנכי נגף וגו', הדא הוא דכתיב (קהלת ה, ח): ויתרון ארץ בכל הוא, וכל המדרש כמו שכתוב בויקרא רבה ובזאת חקת התורה. רבותינו אמרין מהו ויתרון ארץ בכל הוא, אפלו דברים שאמה רואה אותן כאלו הם מיתרין בעולם, כגון זבובים ופרעושים ויתושין, הן היו בכלל בריתו של עולם, שנגאמר (בראשית א, לא): ויגרא אלהים את כל אשר עשה. ורבי אחא בר רבי חנינא אמר אפלו דברים שאמה רואה אותן כאלו הן מיתרין בעולם, כגון נחשים ועקרבים, הן היו בכלל בריתו של עולם. אמר להן הקדוש ברוך הוא לנביאים מה אתם סבורים אם אין אתם הולכין בשליחותי וכי אין לי שליח, ויתרון ארץ בכל היא, אני עושה שליחותי אפלו על ידי נחש אפלו על ידי עקרב ואפלו על ידי צפרדע, מדע לה שכן שאלולי הצרעה היא הנה הקדוש ברוך הוא פורע מן האמוריים, ואלולי הצפרדע היא הנה פורע מן המצריים, הדא הוא דכתיב: הנה אנכי נוגף וגו'.

*****

היו בכלל בריתו של עולם. אמר להן הקדוש ברוך הוא לנביאים מה אתם סבורים אם אין אתם הולכין בשליחותי וכי אין לי שליח, ויתרון ארץ בכל היא, אני עושה שליחותי אפלו על ידי נחש אפלו על ידי עקרב ואפלו על ידי צפרדע, מדע לה שכן שאלולי הצרעה היא הנה הקדוש ברוך הוא פורע מן האמוריים, ואלולי הצפרדע היא הנה פורע מן המצריים, הדא הוא דכתיב: הנה אנכי נוגף וגו'.

(3) קהלת ה, ח. ויתרון ארץ בכל (היא) [הוא] מלך לשדה נעבד:

(4) חידושי הרד"ל. כמו שכתוב בויק"ר. ובב"ר פרשה י', (i) - רבנן אמרי אפלו דברים שאמה רואה אותן שמהו מיתרה בעולם, כגון זבובין ופרעושים ויתושין, אף הן בכלל בריתו של עולם הן, ובכל הקדוש ברוך הוא

(1) פרשתינו ז, כו-כז. ויאמר יהוה אל-משה בא אל-פרעה ואמרת אליו זה אמר יהוה שלח את-עמי ויעבדני: ואם-מאן אתה לשלם הנה אנכי נגף את-כל-גבולך בצפרדעים:

(2) שמות רבה פרק י, א. ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה, אם מאן אתה לשלם הנה אנכי נגף וגו', הדא הוא דכתיב (קהלת ה, ח): ויתרון ארץ בכל הוא, וכל המדרש כמו שכתוב בויקרא רבה ובזאת חקת התורה. רבותינו אמרין מהו ויתרון ארץ בכל הוא, אפלו דברים שאמה רואה אותן כאלו הם מיתרין בעולם, כגון זבובים ופרעושים ויתושין, הן היו בכלל בריתו של עולם, שנגאמר (בראשית א, לא): ויגרא אלהים את כל אשר עשה. ורבי אחא בר רבי חנינא אמר אפלו דברים שאמה רואה אותן כאלו הן מיתרין בעולם, כגון נחשים ועקרבים, הן

עושה שליחותו, אפלו על ידי נחש, אפלו על ידי תוש, אפלו על ידי צפרדע.

(5) סוטה לו עמוד א. תנא: צרעה לא עברה עמהם. ולא? והא פתיב: "ושלחתי את הצרעה לפניך". אמר רבי שמעון בן לקיש: על שפת ירדן עמדה, וזרקה בהו מרה. וסימטה עיניהו מלמעלה, וסירסמו מלמטה, שצאמר: "ואנכי השמדת את האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פרו ממעל ושרשיו מתחת וגו'". רב פפא אמר: שתי צרעות הנאי, חדא דמשה וחדא דיהושע. דמשה לא עבר, דיהושע עבר.

משפטים כג, כח. ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החני את הפנעני ואת החתי מלפניך:

רש"י ד"ה הצרעה. מין שרץ העור, והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים. והצרעה לא עברה את הירדן, והחתי והפנעני הם ארץ סיחון ועוג, לפיכך מכל שבע אמות לא מנה כאן אלא אלו, וחוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והלאה, שנו רבותינו במסכת סוטה (דף ל"ו), על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה:

יהושע כד, יב. ואשלח לפניכם את הצרעה ותגרש אותם מפניכם שני מלכי האמרי לא בסרבה ולא בקשתה:

רד"ק. שני מלכי האמרי. פ"א וגרשה שני מלכי האמרי גם כן והם סיחון ועוג וכן אמרו רבותינו ז"ל שתי צרעות היו חדא דמשה וחדא דיהושע והצרעה היא מין זבוב רע מטיל ארס ואמרו כי היתה הצרעה מכה בעיניה ומסמא עיניהם ולא היו יכולין להלחם ובאין ישראל והורגין אותם כמו שאמר לא בחרבך ולא בקשתך ותרגום צרעה ארעיתא ואמר למה נקרא שמה ארעיתא שעומדת לקראת אדם ומכה בפניו כדמתרגמינן אשר קרך דארעך:

(8) בשלח יד, כח. וישבו המים ויכסו את הרקב ואת הפרשים לכל תיל פרעה הבאים אחריהם בגם לא-גשאר בהם עד-אחד:

(9) אגה"ק סימן כח. וישבו המים ויכסו את הרקב ואת הפרשים לכל תיל פרעה הבאים אחריהם בגם לא-גשאר בהם עד-אחד:

(10) וירא יח, יד. היפלא מיתנה דבר למוילד אשוב אליך כעת תיה ולישרה בן:

(11) ויקרא רבה פרק כב, ג. דבר אחר, ויתרון ארץ. אמר הקדוש ברוך הוא לגביאים אם אין אתם עושין

שליחותי גש לי שלוחין, הוי: ויתרון ארץ וגו', בכל אני עושה שליחותי. אמר רבי אהא בכל הקדוש ברוך הוא עושה שליחותו אפלו על ידי נחש אפלו על ידי צפרדע ואפלו על ידי עקרב ואפלו על ידי תוש, טיטוס הרשע נכנס לבית קדש הקדשים וסרבו שלופה בידו וגדר את הפרכת, ונטל שתי זונות והציע ספר תורה תחתיהן ובעלן על גבי המזבח, ויצאה סרבו מלאה דם. מאן דאמר מדם הקרבנות, ומאן דאמר מן דם פרו ושעיר של יום הכפורים. התחיל מחרף ומגדף כלפי מעלה, אמר לא דמי ההוא דעביד קרבא עם מלפא במדבר ונצח ליה, לשהוא דעביד קרבא עם מלפא בגו פלטין דידיה ונצח ליה. מה עשה כנס כל פלי בית המקדש ונתן לתוף גרוותני אחת ונרד לו לספינה, פיון שירד מחא נחשולא בנמא, אמר דומה לי שאין כחו של אלוה זה אלא במים, דור אנוש לא פרע מהם אלא במים, וכן דור המבול, וכן פרעה וסילו, אף אני פיון שהייתי בתוף ביתו וברשותו לא הנה יכול לעמד בי ועכשיו לכאן קדמני. אמר לו הקדוש ברוך הוא, רשע, חייך בבריה פחותה ממה שבראתי מששת ימי בראשית אני פורע ממה, מיד רמז הקדוש ברוך הוא ליס ועמד מזעפן, פיון שהגיע לרומי יצאו כל בני רומי וקלוסיהו, וקיטא בברבייא, מיד הסיקו לו את המרתח ונכנס ורסח, פיון שיצא מזגו לו פסא דסמרא וזמן לו הקדוש ברוך הוא תוש אחד ונכנס לתוף חטמו, והנה אוכל והולך עד שהגיע למחו, התחיל מנקר את מחו, אמר קראו לרופאים ופצעו מחו של אותו האיש ודעו במה אלוה של אמה זו נפרע מאותו האיש, מיד קראו לרופאים ופצעו את מחו ומצאו בו כמו גזל בן יונה, והנה בו משקל שתי לטראות, אמר רבי אלעזר ברבי יוסי תמן הוינא ונהבין גזלןא מן דין סטרא ומרמין ליטריא מן דין סטרא ותקל חד כל קבל חד, ונטלוהו ונתנוהו בתוף קערה אחת, כל מאן דהנה הדין שני הנה הדין שני, פרח תושא פרח גשמתא דטיטוס הרשע.

קהלת רבה פרק ה, ח. דבר אחר, ויתרון ארץ וגו', אמר הקדוש ברוך הוא לגביאים, מה אתם סבורים שאם אין אתם הולכים בשליחותי אין לי שליח, הוי ויתרון ארץ בכל הוא, בכל אני עושה שליחותי, אמר רבי אהא אפלו על ידי נחש, על ידי עקרב, ועל ידי תוש, ואפלו על ידי צפרדע. טיטוס הרשע נכנס לבית קדשי הקדשים וסרבו שלופה בידו וגדר את הפרכת, ותפש שתי זונות בידו ובעלן על גבי המזבח ויצא וסרבו מלאה דם, מאן דאמר מדם הקדשים, ומאן דאמר מדם שעיר של יום הכפורים. התחיל מחרף ומגדף ואומר לא דמי ההוא דעביד קרבא עם מלפא במדברא ונצח ליה, לדעביד קרבא עם מלפא

בגו ביתיה ונצח ליה. מה עשה כנס כל כלי בית המקדש לגו ארגונית אחת וירד לספינה, פיון שירד מתא נחשולא גו ימא אמר דומה שאין כח אלוה של אמה זו אלא במים, דור אנוש לא פרע מהם אלא במים, ואף אני פשהייתי בתוך ביתו לא הנה יכול לעמד בי ועכשיו לקאן קדמוני. אמר הקדוש ברוך הוא אי רשע בן רשע סייף בבריה פחותה מפל מה שבראתי בששת ימי בראשית אני פורע מאותו רשע. מיד גער הקדוש ברוך הוא לים ועמד מועפו, יצא משם, פשהגיע לרומי יצאו כל בני רומי וקלסוהו, נקיטא בברבייא. מיד הסיקו לו את המרקח ורחס, כשיצא מגו לו כוס פילי פוטירין של יין, זמן לו הקדוש ברוך הוא יתוש לתוך הכוס ונגנס לתוך חטמו והגיע למחו והתחיל מנקר במחו ואוכל והולך עד שגדל והנה פמין גוזל בן יונה ובו משקל שני ליטרין. אמר קראו לו לרופאים ופצעו מחו של אותו האיש לידע במה פרע ממנו אלוה של אמה זו. קראו לרופאים ופצעו את מחו ומצאו פמין גוזל בן יונה ובו משקל שני ליטרין. אמר רבי אלעזר בן רבי יוסי אני הייתי שם ברומי ונתנו הגוזל שהוא מצד אחד ושני הליטרין מצד אחד והנה תקיל חז לקבל חז, נתנו אותו בקערה כל דהנה דין שני הנה דין שאני, פרח יתושא פרתה נפשיה דטיטוס לאבדון לדראון עולם, הוי ויתרון ארץ.

במדבר רבה פי"ה, כב. שפאמר בו (תהלים קד, כה): זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר, ללמדך שכל מקום הקדוש ברוך הוא עושה שליחותו ולא ברא דבר אחד לבטלה, פעמים שעושה שליחותו על ידי צפרדע ופעמים על ידי צרעה ופעמים על ידי עקרב.

תנחומא ר"פ חקת. וכמה, שפאמר בו: זה הים גדול ורחב ידים שם רמש ואין מספר (שם קד, כה). מהו, ללמדך שכל דבר, הקדוש ברוך הוא עושה שליחותו, ולא ברא דבר אחד לבטלה. ופעמים שהוא עושה שליחותו על ידי צפרדע, ופעמים על ידי יתוש, ופעמים על ידי צרעה, ופעמים על ידי עקרב.

בראשית רבה שם הוצאות תיאודור – אלבק. ראה בסוף.

12 יפה תואר השלום לב"ר. אפילו על ידי נחש שאין בו דעת כלל, ואפילו ע"י יתוש שהוא בריה קלה, ואפילו ע"י צפרדע שהוא לבדו לא ימית אבל ישא על גבו את הנחש להמית.

יפה תואר לויקרא רבה. ורבנן אמרי ויתרון ארץ כו', פ"א כי גם זבובים ופרעושין יש תועלת בהם לרפואה, ובד"א מוסיף כי גם במזיקין יש תועלת לענוש לרשעים.

יפה תואר לקהלת רבה. אפילו על ידי נחש וכו', שאין בו דעת ויחוש שהוא ברי' קלה וצפרדע שאין דרכו לנשך ולהזיק כלל שלפעמים יסייע בשליחות.

רד"ל לשמות רבה. מיותרין בעולם כגון זבובים כו' מיותרין בעולם כגון נחשים כו', משמע דפליגי בהא דרבתינו אמרין מיותרין שלכאורה אין בהן צורך ומ"מ מיותרין שיש בהן צורך לבריותו של עולם וכמ"ש בשבת ברא זכוב לצרעה (וצרעה עצמה יש בה תועלת שעושה דבש הצרעין) יתוש לנחש ור"א אמר אפילו דברים שהן מיותרין מזיקין לעולם בנחשים ועקרבים מ"מ הקב"ה עושה שליחות בהם, אבל באמת בב"ר פ"כ אמרו גם על זבובין ופרעושין ויתושין מעלה לך דברים ארורים.

פירוש מהרז"ו שם. זבובים ופרעושין. שהם מצערים ב"א אף על פי כן. הם לצורך העולם ותיקונו ליקח מוסר, כי ברצות ה' איש ניצול מהם.

13 שו"ע הרב הלכות שבת סימן שטז ס"ב. אין חייבין משום נטילת נשמה אלא על מיני בעלי חיים שהם פרים ורבים ונהוין מנזכר ונקבה. אבל רמשים הנהוין מן הגללים ומן הפרות שהבאישו וכיוצא בהן, כגון תולעים של בשר וכתולעים שבתוך הקטנית, ההורגן — פטור, מפני שבמשפן לא היתה נטילת נשמה אלא באילים ותחשים וחלזון שהם פרים ורבים ונהוין מנזכר ונקבה. ומכל מקום, הפרעוש יש בו משום נטילת נשמה, אף על פי שהויתו מן העפר ואינו פרה ורבה, לפי שקל המתהנה מן העפר — חיות יש בו כאלו פרה ורבה מנזכר ונקבה, כי תחלת ברית בעלי חיים היתה מן העפר, כמו שכתוב "ויאמר אלהים תוצא הארץ וגו'". ואיזהו פרעוש? זו היא שחורה הקופצת. אבל לבנה הרוחשת — היא הנקראת "כנה", ומתר להרגה בשבת, מפני שהיא מן הנזעה. במה דברים אמורים? במוצא פנה על בשרו, או שמצא על בגדיו דרך מקרה. אבל המפלה בגדיו מכנים — מוללן באצבעותיו וזורקן (אפלו למים), אבל אסור להרגן בגדיו, שפיון שמפלה בגדיו — חוששין שמא ימצא גם כן פרעושין ויהרגם גם כן. במה דברים אמורים? במפלה בגדיו. אבל במפלה ראשו — מתר להרוג הכנים בגדיו, מפני שאין פרעושין מצויין בראש:

(ולא מהני בהם אם בדק הרוב אלא צריך לבדוק כולם דהוי מיעוט דשכיח) (רשב"א בת"ה ובתשובה סימן רע"ד):

15) ברכות עז עמוד ב. אָמַר רב יהודה אָמַר רב: כָּל מָה שֶׁפָּרָא הַקְדוּשׁ פְּרוּף הוּא בְּעוֹלָמוֹ לֹא פָּרָא דָּבָר אֶחָד לְבִטְלָהּ. פָּרָא שְׁפָלוֹל — לְקַתִּית. פָּרָא זָבוּב — לְצִירְעָה. יתוּשׁ — לְנֶחֱשׁ. וְנֶחֱשׁ — לְחֶפְפִית. וְסַמִּית — לְעַקְרָב. הֵיכִי עֵבִיד לִיהִי — מִיִּיתִי חֶדָּא אוֹפְקָמָא וְחֶדָּא חִינְרָא, וְשִׁלְקִי לְהוּ וְשִׁיפִי לִיהִי.

רש"י ד"ה שבלול - לימצ"א: לכתית - מניחה (לכתית)
עליו: **זבוב לצירעה** - למי שעקצו צירעה כותש זבוב ומניחה עליו: **לחפפית** - מין שחין: **סממית** - אייראניא"ה בלע"ז: **לעקרב** - עקיצת עקרב כותש סממית ומניחה עליו: **ושייף** - ומושח:

16) רד"ל כאן. מיותרין בעולם כגון זבובים כו'
מיותרין בעולם כגון נחשים כו'. משמע דפליגי בהא דרבתינו אמרין שהן מיותרין שלכאורה אין בהן צורך ומ"מ אינן מיותרין שיש בהן צורך לבריותו של עולם וכמ"ש בשבת (ע"ז). ברא זבוב לצרעה (וצרעה עצמה יש בה תועלת שעושה דבש הצרעין) יתוש לנחש. ועיין בפירש"י שבת (ק"ו): ד"ה שאין במינו כו' ור"א אמר אפילו דברים שהן מיותרין מזיקין לעולם כנחשים ועקרבים מ"מ הקב"ה עושה שליחותו בהם. אבל באמת בב"ר פ"כ אמרו גם על זבובים ופרעושים ויתושין מעלה לך דברים ארוכים. וכן שם ר"פ נ"ד קוראן מזיקי ביתו ואויבי איש ע"ש. ע"כ נראה דר"א אינו חולק כ"א בזה שדורשה לענין שליחות. ונקט נחשים ועקרבים משום עובדא דמייתי עלה בויקרא וש"מ. ועיין בקה"ר שם דבדר"א ליתיה כלל הא דברים שהן מיותרין:

18) פרשתינו ז, כז. וְאִם-מֵאֵן אֶתָּה לְשַׁלֵּחַ הַנֶּה אֲנֹכִי נִגְף אֶת-קַלְגַּבּוּלָהּ בְּצַפְרֵי-דָעִים:

ראב"ע. והמפרשים נחלקו במלת צפרדעים. ורבים אמרו שהוא מין דג נמצא במצרים ויקרא בלשון ערב אלתמס"ח. ויוצא מן הנהר וחוטף בני אדם. ואחרים אמרו כי הם הנמצאים ברובי הנהרות שמשמיעים קול והוא הנכון בעיני והוא הידוע:

20) יפה תואר השלום. ראה הערה 12.

21) פריש"י משפטים שם. ראה הערה 6.

שו"ע יו"ד ספ"ד ס"ד. תולעים הגדלים בפירות בתלוש מותרים שלא אסרה תורה אלא שרץ השורץ על הארץ במה דברים אמורים שלא פירשו מן הפרי אבל פירשו מן הפרי אפילו לא הגיע לארץ אלא שמת באויר קודם שהגיע לארץ ואפילו לא פירש כולו מהפרי אלא מקצתו או שלא פירש אלא על גבי הפרי או על הגרעין שבתוכו או שפירש מפרי לפרי אסור ויש אוסרים אפילו מת בתוך הפרי ופירש אח"כ. כל זמן שנמצא בתוך הפרי אפילו חורו נקוב לחוץ לא חיישינן שמא פירש וחזר (ויש אוסרים אם חורו נקוב לחוץ) (מרדכי פא"ט וש"ד בשם ראב"ן ור' אבי"ה בשם ר' יואל הובא בת"ה ס' קע"א) (והכי נהוג) (ת"ה שם ובהגהות ש"ד):

ס"ה. תולעים הנמצאים בקמח וכיוצא בו אסורים שמא פירשו ושרצו על הארץ וחזרו (תשובת הרא"ש כלל כ' סימן ג'): הגה והוא הדין במלה או שאר דברים שאינו משקה (תשובת הרא"ש כלל כ' והגהות ש"ד בשם מהר"ם וע"פ עיין ב"י ועיין ס"ק ל"ג) ואסור למכרו לעובד כוכבים שמא יחזור וימכרנו לישראל (שם וכ"כ ב"י מקבלה מהרי"ב ממהרי"ש):

ס"ו. תולעים הגדלים בפירות בעודם במחובר חשוב כשורץ על הארץ ואסור אע"פ שלא פירש והוא שריחש אבל תולעים הנמצאים בפולין ואפונים תחת הקליפה והקליפה משחרת עליהם מבחוץ וכשמסירים הקליפה מוצאים היבחושים תחתיהם מותרים לפי שהם מונחים במקום צר ולא קרינן בהו השורץ על הארץ כל זמן שלא ריחשו אבל הנמצאים בשרביטים אסורים שיש להם מקום לרחוש: הגה תולעים הגדלים בכמיהין ופטריות דינן כמו בשאר פירות ולא אמרין דלא חשיבי מחובר לקרקע הואיל ואין מברכין עליהם פרי האדמה (ד"ע ולאפוקי או"ה) ופעמים נמצא בפרי כמין נקודה שחורה והוא מקום שמתחיל התולעת להתרקם וצריך ליטלו משם בעומק דאסור כמו התולעת עצמו (תשובת הרשב"א סימן ער"ה):

ס"ז. פרי שהתלע ואין ידוע אם במחובר אם בתלוש אסור:

ס"ח. כל מיני פירות שדרכן להתלע כשהם מחוברים לא יאכל עד שיבדוק הפרי מתוכן שמא יש בו תולעת ואם שהה הפרי אחר שנעקר י"ב חדש אוכל בלא בדיקה שכל בריה שאין בה עצם אינו מתקיים י"ב חדש ומכל מקום צריך לבדוק להשליך התולעים הנמצאים ביניהם בחוץ או על גבי הפרי ואף לאחר שישליך הנמצאים בחוץ יש לחוש שמא כשיתנם במים בתוך הקדירה יצאו לחוץ וירחשו (תרגום השרץ השורץ רחשא דרחיש) במים או בדופני הקדירה או על גבי הפרי הלכך הבא לבשל לאחר י"ב חדש פירות שהתלעו יתנם לתוך מים צוננים המתולעים והמנוקבים יעלו למעלה ואחר כך יתנם בקדרת מים רותחים שאם נשאר בו תולעת ימות מיד.

בחי. את אימתי. מדת הדין כלשון (שמות ט"ו:ט"ז) תפל עליהם אימתה ופחד, וענין הצרעה הוא מין עוף כגון יתושים וצרעים וזבובים ודבורים והם מינים הרבה שם הכלל צרעה כמו שתמצא מכת הארבה של מצרים שהיו מינים הרבה. ודרשו רז"ל כי העוף הזה היה מטיל בהם ארס ומסמא את עיניהם ומיד מתים וצרעה זו עלתה עם יהושע ועברה את הירדן כמו שכתוב בספר יהושע. ומה שכתוב שלשה מהם ולא יותר והוא שאמר את החוי ואת הכנעני ואת החתי לפי ששלשה אלה היו החזקים שבכל ז' עממין והיו יושבים במצודים נשגבים, ובא להודיע פלא גדול ונס נסתר שעם בריה חלושה שבכל הנבראים והיא הצרעה בה יכרית הקב"ה את החזקים שבכל המקומות.

(23 פרשתינו ז, א.) ונאמר יהוה אל־משה ראה נמתיד אל־הים לפרעה ואהרן אָסִיף יִהְיֶה נְבִיאָד:

רש"י ד"ה יהיה נביאך. כַּמְתַּרְגְּמוּ – מְתַרְגְּמוּ. וכן פל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות, והוא מגזרת "ניב שפתיים" (ישעיהו נ"ז), "ניב חקמה" (משלי י'), "וניכל מהתנבות" דשמואל (א' י'); ובלעז קוראין לו פרידיכ"ר:

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ז הלכה ז. הנביא אפֿשר שתהנה נבואתו לעצמו בלבד להרחיב לבו ולהוסיף דעתו עד שיִדע מה שלא היה יודע מאתן הדברים הגדולים. ואפֿשר שישלח לעם מעמי הארץ או לאנשי עיר או ממלכה לכוֹנֵן אותם ולהודיעם מה יִעשו או למנעם ממעשים הרעים שבידיהם. וכשמשלחים אותו נוֹתְנִין לוֹ אות ומופת פְּדִי שִׁידְעוּ הָעָם שֶׁהָאֵל שֶׁלְחוֹ בְּאֵמַת. וְלֹא כָּל הָעוֹשֶׂה אוֹת ומופת מאמינים לו שֶׁהוּא נְבִיא. אֲלָא אָדָם שֶׁהֵינּוּ יוֹדְעִים בּוֹ מִתְחַלְתּוֹ שֶׁהוּא רְאוּי לְנְבוּאָה בְּחֻקְמוֹ וּבְמַעֲשָׂיו שֶׁנִּתְעַלָּה בְּהֵן עַל כָּל בְּנֵי גִילוֹ וְהָיָה מְהֵלֵךְ בְּדַרְכֵי הַנְּבוּאָה בְּקִדְשָׁתָהּ וּבְפְרִישוּתָהּ וְאַחַר כֵּן בָּא וְעָשָׂה אוֹת ומופת וְאָמַר שֶׁהָאֵל שֶׁלְחוֹ מְצָנָה לְשַׁמֵּעַ מִמֶּנּוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יח טו) "אֲלֵיו תִּשְׁמְעוּן". וְאֲפֹשֶׁר שִׁיעֲשֶׂה אוֹת ומופת וְאֵינּוּ נְבִיא. וְזֶה הָאוֹת יֵשׁ לוֹ דְּבָרִים בְּגוֹ. וְאֵף עַל פִּי כֵן מְצָנָה לְשַׁמֵּעַ לוֹ הוֹאֵל וְאָדָם גְּדוֹל וְחָכָם וְרְאוּי לְנְבוּאָה [הוא] מְעַמִּידִים אוֹתוֹ עַל חֻקְתּוֹ. שֶׁכֵּן נִצְטוּנּוֹ כְּמוֹ שֶׁנֶּצְטוּנּוֹ לְחַתֵּךְ אֶת הַדִּין עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים כְּשֵׁרִים וְאֵף עַל פִּי שְׁאֲפֹשֶׁר שֶׁהָעֵידוֹ בְּשֶׁקֶר הוֹאֵל וְכִשְׁרִים הֵם אֲצִלְנוּ מְעַמִּידִין אוֹתוֹן עַל כְּשֵׁרוֹתוֹ. וּבְדְבָרִים הָאֵלֹו וְכִיּוֹצֵא בְּהֵן נֶאֱמַר (דברים כט כח) "הַנְּסַתְרַת לֵה"

אֲלֵהֵינוּ וְהַנְּגִלַת לָנוּ וּלְכַנְיֵנוּ". וְנֶאֱמַר (שמואל א טו ז) "כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיִם וְהָיָה יִרְאֶה לְלֵב":

שער היחוד ואמונה פרק ב. וכעין זה היא התלפשות האותיות בפרואים, פְּדִכְתִּיב: "בְּדָבָר ה' שְׁמַיִם נַעֲשׂוּ, וּבְרוּחַ פִּי כָּל צָבָאָם", רק, שְׁהִיא עַל יְדֵי הַשְׁתַּלְּשׁוּת רְבוּת וְעֲצוּמוֹת, עַד שִׁיּוֹרְדוֹת לְעֲשִׂיָה גּוֹפְנִית, מֵה שְׁאִין כֵּן הַשְׁגַת הַנְּבִיאִים, הִיא בְּאֲצִילוֹת הַמְתַּלְּפֶשֶׁת בְּעוֹלָם הַפְּרִיאָה:

(24 עמוס ג, ז.) כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה דְּבָר בְּי אִם־גְּלָה סוּדוֹ אֶל־עַבְדּוֹ הַנְּבִיאִים:

(25 פרשתינו ז, ה.) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּנֻטְתִי אֶת־יְדֵי עַל־מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־כְּנִי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם:

אברבנאל פרשתינו ז, ז. ויאמר ה' אל משה ואל אהרן וכו' עד ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה. הנה משה רבינו אמר לפרעה בתחלת שליחותו כה אמר ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויעבדוני ובוזה כלל אליו שלשה הודעות. האחת שיהיה אלוה נמצא מחוייב המציאות מעצמו כי על זה מורה שם ה'. והשנית שהאלוה ההוא הוא משגיח בבני אדם עד שירצה בעבודתם. והשלישית שהאלוה המשגיח ההוא הוא אלהי ישראל בעל הכחות והיכולת הבב"ת שבעבור זה יעקב שנקרא ישראל ניצל מכל אויביו וישר אל מלאך ויוכל וכבר הורה גם כן ענין היכולת האלהי באמרו פן יפגענו בדבר או בחרב כלומר ואין מציל אותנו מידו. והנה פרעה כחש שלשתם. כי לענין מציאותו אמר לא ידעתי את ה' ולענין השגחתו ויכלתו אמר מי ה' אשר אשמע בקולו. ואמר וגם את ישראל לא אשלח. והיה זה לפי שלא היה עובר עיונם מהמורגש כי הם משערים בגרמ' השמימיים שהיו מנהיגים העולם השפל אבל לא היו מאמינים במציאות שכל נבדל והיתה אמונתם שהעולם קדמון ושהוא כמנהגו נוהג וש"א שישתנה הטבע ממנהגו לא כלו ולא חלק ממנו ואפילו לקצר כנף הנמלה או להאריך בכנף החגב ממה שנוצר בטבע שאם היה אפשר החודש הזה בחלק מחלקי העולם היה אפשרי בעולם בכללו שיתחד' ומזה היו בורחים תכלית הבריחה בראותם שסדר הגלגלי לא ישתנה והכל תלוי במזל ושמיני ההווים והנפסדים קיימים נצחיים בהנהגת טבעם ואישיהם נעזבים למקרה ולכן כיחשו בה' המחוייב המציאות מעצמו וכ"ש שיהיה משגיח במה שבכאן. וכיחשו השכר והעונש ולא שיערו שישנה דבר מהמנהג הטבעי כי היה אצלם האלוה הוא הטבע הקדום. וכאשר בא משה רבינו

ע"ה ואמר לפרעה שלשת הפנות סותרות לאמונתו נפל נולד ביניהם רוצה לומר בין פרעה ומשה הויכוח בשלשת הפנות האלה רוצה לומר במציאות השם הנכבד והשגחתו ויכלתו ונתחדש ביניה' הויכוח והמחלוקת בשלשת השרשי' ההם כמו שיתבאר. ולפי שהמוציא מחבירו עליו הראיה היה מוטל על משה לעשות ראיותיו על שלשתם. ועשה הקדוש ברוך הוא ראיותיו על כל זה בדברים הנסיים אשר יעשה מזולת המנהג הטבעי להודיע שיש למעלה מן הטבע אדון מנהיג את הטבע כרצונו ומחדשו ומשנה אותה כחפצו כי כמו שחדש וברא את העולם בכללו לא מדבר. ככה ישנה ויחדש חלקיו ככל אשר יחפוץ ועל זה היסוד באו המכות כלם. וכמו שיתבאר.

שם פסוק יד. והנה אמר בזאת תדע כי אני ה' לפי שפרעה הוא חולק על משה כמו שביארתי בג' שרשים האחד שמשה הניח מציאות סבה ראשונה מחוייב המציאות מעצמו. ופרעה כחש לו מפני שהיה חושב שאלוה העולם הוא הטבע ושהגרם השמימיים הוא היה מנהיג הטבע השפל ולכן כשאמר משה כה אמר ה' השיב פרעה לא ידעתי את ה' כלו' איני מודה במציאותו. והשרש השני הוא שמשה הניח שהאלוה משגיח על כל דרכי בני האדם לתת לאיש כדרכיו ופרעה כחש זה באמרו מי ה'. והשורש השלישי שמשה הניח שהיה האלוה יכול לשנות טבעי הדברים ומחדשם בכלל ובפרט כרצונו ביכולת בב"ת כמו שאמר (שמות ה' ג') פן יפגענו בדבר או בחרב ופרעה יכחישוהו כמו שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו רוצה לומר מה יכולת יש בו שאכנע לפניו לשמוע בקולו הנה מפני זה באו המכות מכוונות לאמת שלשת השרשים האלה כי הנה לאמת מציאות האל באו ג' מכות שהם דם צפרדעים וכנים. ולכן בראשונה מהם אמר כאן בזאת תדע כי אני ה' ובמכת הצפרדעים והכנים לא אמר דבר מזה לפי ששלשת המכות ההמה היו לאמת השורש הראשון ההוא ונסמכו בטעמ' על הראשונה מהם אמנם הג' מכות השניות באו לאמת השורש השני והם ערוב דבר שחין ולזה בראשונה מהן שהוא הערוב אמר למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ רוצה לומר משגיח ומנהיג אותה ובדבר ובשחין לא אמר דבר לפי שנסמך על מה שאמר בראשונה מהן. ואמנם הג' המכות האחרונות שהם ברד ארבה חושך באו לאמת השרש השלישי שהוא היותו יתברך יכול לשנות הדברים הטבעיים כרצונו ולכן אמר בראשונה מהן שהוא הברד בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ רוצה לומר יכול לפעול בה כחפצו והשתיים האחרות ארבה חושך נתמכו

לראשונה מהן ובאה אחריה מכת בכורות להנקם מילדי העבריים שהמיתו ולהיות המכות כלם מכוונות לרמוז שלשת השרשים האלה היה רבי יהודה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב כי היו הסימנים ההם כפי שלשת הכוונות שכיוון בהם הקב"ה כמו שבארתי במאמר זבח פסח והותרה בזה השאלה הג'.

26) תורה אור פרשתינו נו עמוד א. עתה יובן ענין המופתים שהראה הש"י למצרים. וכמ"ש וידעו מצרים כי אני ה', פי' וידעו הוא מלשון שבירה כמ"ש וידעו במ את אנשי סכות, והענין כמבואר למעלה שכדי להוציא הנצוץ מן הקליפה המכסה עליה א"א להיות כ"א ע"י שבירת הקליפה וכמשל האגוז כו', והענין שע"י שבירת הקליפה יוכל להיות גילוי אור א"ס ב"ה להנצוץ עד שיוכלל באלקותו יח' וזהו ענין סוס ורוכבו רמה, פי' הרוכב הוא הקליפה הרוכב ומכסה על הנצוץ, וזהו ענין מרכבת פרעה כו' וע"י שבירתם נתרלו הנצוצות ונכללו בא"ס ב"ה (ובזה יתורץ מ"ש בקי"ם וידעו מצרים כי אני ה', ולכאורה חמוה שהרי להלן כתיב לא נשאר בהם עד אחד, אלא דפי' וידעו לשון שבירה כו'. ועי"ז היה גילוי אוא"ס להנצוץ והם ידעו ידיעה ממש כי אני ה' ועמ"ש במ"א על קושיא זו), ועד"ז היה ענין העשר מכות בכדי לשבר הקליפות להוציא מהם הנצוץ.

אור התורה שמות חלק ז עמוד ב' תרו. ועתה יובן ענין המופתים שהראה השי"ת למצרים וכמ"ש וידעו מצרים כי אני ה' פי' וידעו הוא לשון שבירה כמ"ש וידעו בהם אנשי סוכות, והענין כנ"ל שכדי להוציא הנצוץ מן הקליפה המכסה עליה א"א להיות כ"א ע"י שבירת הקליפה כמשל האגוז כו', והענין שע"י שבירת הקליפה יוכל להיות גילוי אוא"ס ב"ה להנצוץ, וזהו ענין מרכבות פרעה ... כו' וע"י שבירתם נתגלו הנצוצים ונכללו בא"ס ב"ה ועד"ז הי' ענין העשר מכות דצ"ך עד"ש באח"ב בכדי לשבר הקליפות להוציא מהם הנצוצים ... רץ בשביל להוציא הנצוצים המובלעים תוך הקליפות ממש הוצרך להיות עש"מ הנ"ל שזהו בשביל וידעו מצרים כו'.

27) ספר הערכים חב"ד ערך אוה"ע סי"א סק"א. ראה בסוף.

28) תניא פרק כב. וְהָיָה, רְצוֹן הַעֲלִיּוֹן בְּבַחֲיַנְתָּ פְּנִיָּם, הוא מקור הסיים המְסֻחָה אֶת כָּל הַעוֹלָמוֹת, וְלִפִּי שְׂאֵינִי שׁוֹרָה כָּלֵל עַל הַסְּטָרָא אֲתָרָא, וְגַם בְּחִינַת "אֲחוֹרָיִים" שֶׁל רְצוֹן הַעֲלִיּוֹן אֵינֶנּוּ מְלוּבָּשׁ בְּתוֹכָהּ מִמֶּשׁ, אֲלֵא מִקִּיף עֲלֶיהָ

מלמעלה, לכה היא מקום המיתה והטומאה, ה' ישמרנו, כי מעט מזער אור נסיות, שיוקת ומקבלת לתוכה מבחינת "אחוריים" דקדושה שלמעלה, הוא בבחינת גלות ממש בתוכה, בסוד גלות השכינה הנזכר לעיל. ולכן נקרא בשם "אלהים אחרים", שהיא עבודה זרה ממש וכפירה באחדותו של מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא, כי מאחר שאור נסיות דקדושה הוא בבחינת גלות בתוכה – אינה בטילה כלל לגבי קדושת הקדוש-ברוך-הוא; ואדרבה, מגביה עצמה פנשר, לומר: "אני ואפסי עוד", וכמאמר: "יאור לי ואני עשיתני". ולכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה, שגסות הרוח שקולה כעבודה זרה ממש, כי עיקר ושרש עבודה זרה, הוא מה שנוחשב לדבר בפני עצמו, נפרד מקדושתו של מקום, ולא כפירה בה' לגמרי, כדאימה בגמרא – דקרו ליה "אלהא דאלהיא", אלא, שגם הם מתשיבים עצמם ליש ונדבר בפני עצמו, ובזה, מפרידים את עצמם מקדושתו של מקום ברוך הוא – מאחר שאין בטלים לו ותברך, כי אין קדושה עליונה שורה אלא על מה שבטל לו ותברך פנשר לעיל, ולכן נקראים "טורי דפרודא" בזהר הקדוש, נהרי זו כפירה באחדותו האמיתית, ד"כולא קמיה כלא תשיב" ובטל באמת לו ותברך ולרצונו, המסנה את כולם ומנהגם אותם מאין ליש תמיד:

שפ פרק כד. ויזה לעומת זה, הן שס"ה מצות לא מעשה דאורייתא וכל איסורי דרבנן, מאחר שהן נגד רצונו וחקמתו ותברך והפסד ממש – הם נפרדים מיוחדו ואחדותו ותברך בתכלית הפירוד ממש, כמו הסטרא אחרת וסקליפה הנקראת "עבודה זרה" ו"אלהים אחרים", מתמת הסתר פנים של רצון העליון, פנשר לעיל. וכן ג' לבושי הנפש שמקליפת נוגה שבישרא, שהם מתשבה דבור ומעשה, המלובשים בשס"ה לא מעשה דאורייתא ונדבנן, וכן מהות הנפש עצמה המלובשת בלבושיה, כולם מיוחדים ממש בסטרא אחרת וקליפה זו, הנקראת "עבודה זרה". ולא עוד, אלא שבטלים וטפלים אליה, וגרועים ופחותים ממנה מאד, כי היא אינה מלובשת בגוף חומרי, ויודעת את רבונה, ואינה מודדת בו לפעול פעולתה במשלחת מלאכי רעים שקלה – שלא בשליחותו של מקום ברוך-הוא חס ושלום, וכמאמר בלעם: "לא אוכל לעבור את פי ה' וגו'". ואף שנקרא "עבודה זרה", הא קרו ליה "אלהא דאלהיא", ואינם יכולים לעבור כלל על רצונו ותברך, כי יודעים ומשיגים שהוא סיותם וקיומם, שיונקים מבחינת "אחוריים דאחוריים" של רצון העליון ברוך-הוא המפיק עליהם, אלא שיונקתם וסיותם שבתוכם, היא בבחינת

גלות בתוכם – להחשיב עצמן אלהות, נהרי זו כפירה באחדותו. אבל מכל מקום, אינן כופרים וכתשו בה' לגמרי ולומר לא הוא, אלא דקרו ליה "אלהא דאלהיא", דהיינו – סיותם וקיומם הנמשך ויורד עליהם מרצונו ותברך, ולכן אינן עוברין רצונו ותברך לעולם. ואם פו, האדם העובר על רצונו ותברך, הוא גרוע ופחות הרבה מאד מהסטרא אחרת וקליפה, הנקראת "עבודה זרה" ו"אלהים אחרים", והוא בתכלית הפירוד מיוחדו ואחדותו של הקדוש-ברוך-הוא יומר ממנה, וכאלו כופר באחדותו יומר ממנה חס ושלום.

אור התורה נ"ד חלק ב ד"ה ביום ההוא יגלה ה' בתער השכירה. עמוד תשס"ז. אך הנה סנחריב מלך אשור היה מורד באמיתית אחדותו ית' ביותר מכל עוכומ"ז כי כל עוכומ"ז יודעים את רבונם שהרי קרו לי' אלקא דאלקיא דהיינו שמודים בבחי' אח"פ שהוא קדמון כו' רק שאומרים שהשגחתו סילק מעל הארץ באמרם עזב ה' את הארץ להיות מתנהג הכל ע"פ כוכבים ומזלות המושלים בדרכי הטבע האנושי' כו' אשר לזאת נושאים את נפשם לעבוד לכו"מ ולכל צבא השמים כדי לקבל שפע וחיות על ידם כידוע אבל עכ"פ כולם מודים שהוא ית' אלקא דאלקיא כו' וכמ"ש מי לא יראך מלך הגוים וכן כתיב ושמי נורא בגוים וכן הללו את ה' כל גוים כו' מלך אלקים על גוים וכה"ג רבות בכתובים (וכמ"ש בגמרא סוף מסכת מנחות דק"י ע"א) וגם פרעה לא אמר רק מי ה' אשר אשמע בקולו שם הוי' דוקא הוא שלא הכיר והשיג אבל שם אלקים ידע והכיר וכמ"ש מלך אלקים על גוים כו' והיינו דקרו לי' אלקא דאלקיא כנ"ל וד"ל. אך סנחריב מלך אשור הוא אשר מרד יותר ברום לבבו באמרם אני ברוך רכבי עליתי מרום הרים כו' וע"כ אמר מי בכל אלקי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל ה' את ירושלים מידי שם סי' י"ח ל"ה, שהשווה אלקים חיים לאלקי הארצות עץ ואבן כו' שזהו חירוף וגידוף ביותר להכחיש באלקים חיים שאינו אלקא דאלקיא, וע' מזה בילקוט ר"פ בשלח, ודף ע"ב ב' רמז ר"נ סנחריב עשה עצמו אלוה שנאמר מי בכל אלקי הארצות ובכ' צו רמז ת"פ וס"פ פנחס דרנ"א ב', ובפ' ואתחנן סוף רמז תתמ"ה ובמקומו במ"ב רמז רל"ט, ובישע' רמז רצ"ז, ובתלים רמז תת"ח דק"ב ע"ד. ובחי' קליפה קשה כזו כמו סנחריב לא היה עדיין בכל מלכי ושרי עוכומ"ז כמו סנחריב.

שם עמוד תשפ. והענין הוא להיות ידוע דגם דס"א נק' אלקים אחרים מפני שמקבלים רק מבחי' אחוריים

ותמצית כו' שבבחי' ריחוק הערך מאד מן הקדושה מ"מ כולם מודים באחדות ה' ויש בהם בחי' ביטול שלא למרוד ציווי ה' כמו גם בלעם שא' לא אוכל לעבור את פי ה' לעשות קטנה כו' ואע"פ שהן בבחי' יש נפרד עד שנעשים ממנו ע"ז כו' מ"מ יודעים את רבונם וקרו לי' אלקא דאלקי' רק שאין זה בבחי' פנימי' רק בבחי' חיצוני' שהוא רק בבחי' ההודאה בלבד שמודים בדבר זה שהוא אלקא דאלקיא אבל אין זה נוגע אליהם להיות עובדים ה' בביטול והשתחוואה גמורה כמו צבא השמים שבסט' דקדושה שמשתחוויים בבחי' ביטול פנימי כו' אלא הם מחזיקים א"ע לבחי' יש נפרד שהוא העושה חיל לומר כחי ועוצם ידי כמ"ש לי יאורי כו' אבל אינם כופרים בהוי' לגמרי להיות שנמשך אליהם אור אלקות ומקבלים בחי' האלקות עכ"פ רק שבא אליהם בבחי' אחוריים כו' אשר ע"כ לא יוכל לכפור כו' כיון שיודעים היטב שלולא בחי' הארת אור אלקות אליהם אינם חיים וקיימים מצד עצמם כלל אשר לזה קורין לו אלקי האלקים כו' וע"כ לא יכול בלעם לשנות ולעבור דבר ה' כי לא יכול למרוד בשום אופן וכמ"ש מי לא יראך מלך הגוים וכן ושמי נורא בגוים וכתוב מלך אלקים על גוים רק שהוא רם ומתנשא עליהם מרחוק כי לא יאיר אליהם בבחי' פנימי' רק בבחי' חיצוני' ואחוריים שלזה הם בבחי' פירוד אבל אינם כופרים לגמרי מטעם שמקבלים שרש יניקתם מן הקדושה ויודעים את רבונם בבחי' ההודאה מרחוק עכ"פ כנ"ל וד"ל.

29) מנחות קי עמוד א. אמר רבי אבא בר רב יצחק אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב מצור ועד קרטיגני מכירין את ישראל ואת אביהם שבשמים ומצור כלפי מערב ומקרטיגני כלפי מזרח אין מכירין את ישראל ולא את אביהן שבשמים איתביה רב שימי בר חייא לרב (מלאכי א, יא) ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ומנחה טהורה אמר ליה שימי את דקרו ליה אלהא דאלהא.

31) בלק כב, יח. וַיַּעַן בְּלָעָם וַיֹּאמְרוּ אֶל־עַבְדֵי בְּלָק אִם־יִתְּנֵנוּ לְבָלָק מְלֹא בִיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוֹכַל לַעֲבֹד אֶת־פְּלִי הַיְהוָה אֱלֹהֵי לַעֲשׂוֹת קַטְנָה אוֹ גְדוֹלָה:

32) יחזקאל כט, ג. דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ פֶה־אֲמַר וְאֲדַנִּי יְהוָה הִנְנִי עֲלֶיךָ פְרָעָה מְלֹד־מִצְרַיִם הַפְּנִימִים הַגְּדוֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יִאֲרֶי וְאֲשֶׁר אֲמַר לִי יִאֲרֶי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי:

שם ט. וְהִנֵּה אֲרִצֵּי־מִצְרַיִם לְשִׁמְמָה וְסַרְפָּה וַיִּדְעוּ פִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אֲמַר יִאֲרֶי לִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִי:

הערות ותיקונים לתניא פרק כב. יחזקאל כט, ט ושם כט, ג. וכן הוא בקונטרס ומעין מאמר ג' פ"ב - בגכתי"ק. וכן צריך לתקן בהנדפס. - וצ"ע הטעם. אבל בס' ושם בהערה לתקון חצות, בלקו"ת ביאור לד"ה זאת חקת ס"ד. שם שה"ש עוד ב' יונתי ס"ב: לי יאורי ואני עשיתני. בהוצאה הא': עשיתוני (!).

33) פרש"י יחזקאל שם. ואני עשיתני. בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי וממשלתי:

מצודות דוד. ואני עשיתני. אני גדלתי ורוממתי את עצמי בחכמתי ובפועל ידי:

רד"ק. ואני עשיתיני. אני עשיתי ותקנתי לי היאור להשקות את ארצי או פירושו עשיתיני עשיתי ותקנתי אותי בחכמתי ובתבונתי עד שנעשיתי מלך גדול וכמוהו אשר עשה את משה ואת אהרן שפירושו הגדילם ויונתן תירגם הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה מלכא דמצרים דאת דמי לתנינא רבא דשרי בגו נהרוותיה דאמר דילי מלכותא ואנא כבישית:

סה"מ תש"ד עמוד 91. וזהו מה שפרעה ה' יונק מאחורים דא"א לפי שנמשך שלא ע"י הפנימי ומזה נעשה ההגבהה שלו שאמר אני ואפסי עוד, לי יאורי ואני עשיתיני, והגורם לזה הוא משום כי פנו אלי עורף, שאם היתה העבודה בבחי' פנימי' ה' נמשך המקיף דרך הפנימי, וממילא לא היתה להם יניקה מהמשכת המקיף, אבל כשפנו אלי עורף אזי יכולים לינק מהמשכת המקיף, וחטא גסות הרוח וגאווה מוסיף כח בקליפות וסט"א להגביה עצמה לקבל מהמקיף העליון, והיינו דגם כשנמשך המקיף ע"י הפנימי שאז א"א לפרעה לינק וכמ"ש בכתבי האריז"ל בכוונת עבדים היינו כו' ויוציאנו ה' אלקינו היינו או"א שהלבישו לזרועות דא"א מ"מ ע"י גסה"ר מגביהים את הקלי' שיונקות מבחי' חיצוני' המקיף כמו שהוא למע' מהפנימי,

35) דרך מצותך מצות אחדות ה' סב עמוד ב. והנה יש עוכומ"ז שמכחישים בה' כמ"ש כחשו בה' ויאמרו לא הוא (ירמי' ה' י"ב) ר"ל שמכחישים ג"כ במצוה כ"ה הנ"ל אשר הם מחוייבים ג"כ בה וזה ה' ענין סנחריב מלך אשור ששלח לחרף אל חי.

36) רמ"א או"ת סקנ"ו. אחר כך ילך לעסקיו דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עון כי העוני יעבירונו על דעת קונו ומכל מקום לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי ותורתו קבע וזה וזה יתקיים

37) תורת שלום עמוד 10. וכידוע שיש ג' חלוקות כללית בנה"ב הנק' שור כשב ועז. דעז הוא עז שבבהמות בבחי' תקיפות וחזק ביותר שאינו ניזון ממקומו כלל משום דבר. ואינו בבחי' התפעלות כלל ואינו ניכר בו שום תנועת עזות ותוקף כ"א עומד קיים במקום בלי שום הזזה בעצמו, וניכר רק כשנוגעים בו לפעול בו איזה דבר כלל כו', ושור הוא שור נגח שמראה תוקפו וחזקו לנגח ולבעוט כו' (נבזה נקל יותר לפעול הזזה לטוב מפני שיש בו תנועת התפעלות, שזהו מצד חלישות הישות שאינו בתוקף כ"כ ולס כו': וְלָכֵן הוּא מִתְנַעֵנֵעַ כו'), וכשב טבעו רך ובקל לכפותו ולהפכו.

לקוטי שיחות חלק י עמוד 11. "יהי אור" - היא-היא המטרה והתכלית של כל עבודת הנבראים, שהאדם יברך את חלקו בעולם עד שייהפך ל"אור". והנה כמו שהוא בנידון כללות הבריאה כולה, שתכליתה היא "אור", כן הוא גם בנוגע לבריאתה הפרטית של (מציאות) החושך עצמה, שכוונת מטרת בריאתה היא לא רק בכדי לאפשר להאדם לבחור בטוב. דהרי לולא מציאות ה"חושך" (והרע) לא הי"י שייך ענין הבחירה באור. שלפי"ז מציאות החושך אינה איזה ענין של תכלית לעצמה, אלא אמצעי שע"י חושג המטרה. אלא שגם בחשך גופא יש תכלית "לאהפכא חשוכא לנהורא", שהאדם ע"י עבודתו יהפוך אותו עצמו לאור.

38) לקוטי שיחות חלק ה עמוד 66. דורך דעם וואס ער האט בוחר געווען אין רע, און וויבאלד אז "הוא הפסיד את עצמו" איז ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה" - איז אבער אל יתייאש אדם וח"ו צו טראכטן אז אבדה, תקותו - וארום וויבאלד אז אויך דער געשאפענער צושטאנד זיינען קומט דאך מלבד זיין בחירה, מצד השגחה בעליונה, פירט עס אים דעריבער (דורך תשובה כו') צו אן עילוי נעלה ביותר, אז ער זאל קענען דורך תשובה מברר זיין אויך די ניצוצות הקדושה וועלכע געפייען זיך אין "זדונות" און זיי מהפך זיין אויף "זכיות".

דקוטי שיחות חלק טז עמוד 413. דער רע איז ניט קיין סתירה צו אחדותו ית' - ווייל ער איז ניט קיין מציאות, ס'איז אן ענין פון "העדר" - און דאס קומט בגילוי ע"י העבודה פון דוחה זיין דעם רע; דער ניצוץ קדושה וועלכער איז מחי' דעם רע ווערט מיוחד בגילוי מיט אלקות - כאטש פריער איז ער "נתרחק ונחשך כ"כ עד שהוא כמו רע" ווארום דער תכלית און גדר פנימיות

בידו וישא ויתן באמונה ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה שבכל מקום שהזכרת השם מצויה מיתה מצויה ויזהר מלישבע אפילו באמת שאלף עיירות היו לינאי המלך וכולם נחרבו בשביל שהיו נשבעים שבועות אע"פ שהיו מקיימים אותם ויזהר מלהשתתף עם עכו"ם שמה יתחייב לו שבועה ועובר משום לא ישמע על פיך: הגה ויש מקילין בעשיית שותפות עם העכו"ם בזמן הזה משום שאין העכו"ם בזה"ז נשבעים בע"א ואע"ג דמזכירין העבודה זרה מ"מ כוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשותפים שם שמים ודבר אחר ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור לא תתן מכשול דהרי אינם מזהירים על השתוף [ר"ן ספ"ק דע"א ורב' ירוחם נ"ז ח"ה ותוספות ריש פ"ק דבכורות] ולתת ולשאת עמהם בלא שותפות לכולי עלמא שרי בלא יום הגיהם (הגמ"י פ"ק מה' ע"א) ועב"ד הלכות ע"א סי' קמ"ז:

דרכי משה שם. אבל לשאת ולתת עמהם שרי כן הוא בהגהות מיימון פ"ק דהלכות ע"ג:

דרך מצותיך מצות אחדות ה'. ולכן הם חייבים להאמין בבורא ית' אבל השפע הבא להם הוא מבחי' האחרים שהוא נשמת הממונים שלהם ולהיות שמשם יוצאות נשמתם לכן מותרים להכנע להם עכ"ל, וענין כניעתם להם הוא הנק' שיתוף והוא היפוך מצות האחדות.

אנציקלופדי' מלמודית חלק ג ערך בני נח. יש מן הראשונים שכתבו שבן נח אינו מוזהר על השיתוף, היינו שיתוף שם שמים עם ע"ז⁶⁹. רוב האחרונים סוברים שבעבודת ע"ז אף ב"נ מוזהר על השיתוף כישאל⁷⁰, ובשבועה לבד אין ב"נ מוזהר מלהישבע בע"ז בשיתוף עם שם שמים, ומהם שסוברים שאף בשבועה הוזהר על השיתוף, ויש סוברים שאף בעבודת ע"ז לא הוזהר ב"נ על השיתוף⁷².

⁶⁹ תוס' סנהדרין סג ב ד"ה אסור ובכורות ב ב ד"ה שמא; רמ"א בשו"ע או"ח סו"ס קנו. וע"ע אמונת ה' וע' ע"ז על איסור השיתוף לישראל.

⁷⁰ שו"ת שער אפרים סי' לח; שו"ת נו"ב מהדו"ת יו"ד סי' קמח; ועוד. ועי' פת"ש יו"ד סי' קמז ס"ק ב.

⁷² עי' ש"ך יו"ד סי' קנא ס"ק ז בשם ד"מ, ועי' פת"ש סי' קמז שם בשם משנת חכמים. ועי' שאילת יעב"ץ ח"א סי' מא ששיתוף הוא כשמודה שהקב"ה הוא סיבת הכל אלא שמכניס אמצעיים בהנהגת העולם השפל וחולק להם כבוד. אולם המרבים ברשויות, אף שאומרים בפיהם שהם אחדות, הם אינם בגדר משתפים, אלא מינים הגרועים ממשתפים.

הכוונה פון בריאת הרע וואס דאס איז דער ענין פון דעם ניצוץ קדושה שבו איז, אז ער זאל נתהפך ווערן לטוב און נתעלה ווערן לקדושה - און דאס קומט דורך עבודת התשובה וואס דורך דעם איז "זדונות נעשות לו זכיות", דער ניצוץ ווערט עתעלה אין קדושה.

39) הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות. דע שהקדמונים חקרו חקירה נפלאה כפי ידיעתם וטוב שכלם, והתאמת אצלם שכל. נמצא מוכרח להיות לו תכלית שלמענה היתה מציאותו, כי אין שום דבר שמציאותו לבטלה, וכאשר התאמתה אצלם הנקודה הכללית הזו נגשו לפרטי כל המציאות לדעת תכלית כל מין ומין, וראו שכל נמצא מלאכותי מטרתו ידועה ואין צורך לכך חקירה, כי אין האומן עושה כלי אלא אחרי שנצטיירה במחשבתו תכליתו. למשל, המשורר הזה לא יעשהו הנפח אל אחרי שחשב האיך אפשר לו לחלוק העץ המחובר הזה, וצייר במחשבתו צורת המשורר, ונגש לעשותו כדי לנשר בו, והמחט לחבר באמצעותו בגד לבגד, וכך כל הדברים שמציאותן מציאות מלאכותית.

מורה נבוכים חלק ג פרק כה. הפעולות מתחלקות, מבחינת תכליתן, לארבעה חלקים: פעולת הבל, או פעולת משחק, או פעולת שווא, או פעולה טובה ויפה. פעולה המכונה "שווא" היא פעולה שהפועל אותה מתכוון בה לתכלית מסוימת, אך אותה תכלית אינה מושגת אלא מעכבים בעדה מכשולים. פעמים רבות אתה שומע אנשים אומרים: "טרחתי לשווא", אם טרח משהו לחפש אדם ולא מצא אותו, או טרח בנסיעתו ולא הרוויח במסחרו. ואומרים: "השתדלותנו ביחס לחולה הזה היתה לשווא", אם הוא לא החלים. וכך כל הפעולות שנועדו לתכליות מסוימות ואותן תכליות אינן מושגות. פעולת הבל היא פעולה שאין מתכוונים בה לשום תכלית, כמו שחלק מבני האדם מתעסקים בידיהם כשהם חושבים, וכפעולותיהם של פזורי הדעת ושל אלה שדעתם מוסחת. פעולת משחק היא פעולה שמתכוונים בה לתכלית פחותה, כלומר שהכוונה בה היא לדבר שאינו הכרחי ואינו מועיל תועלת גדולה, כמו מי שרוקד שלא מתוך כוונה להתעמל, או עושה מעשים שתכליתם להצחיק. פעולה זו נקראת "משחק" בלי ספק. ודבר זה משתנה בהתאם למטרות הפועלים ושלמותם. כי יש דברים רבים שהם הכרחיים או רבי תועלת אצל אנשים מסוימים, ואצל אחרים אין בהם שום צורך, כמו התעמלות גופנית למיניה השונים, שהיא הכרחית להתמדת הבריאות כראוי לפי מי שידע את מקצוע הרפואה; וכמו הכתיבה,

שהיא רבת תועלת לפי אנשי המדע. וכך מי שפועל פעולות התעמלות כשכוונתו בהן הבריאות, כמו משחק בכדור, היאבקות והכאה בידיים ועצירת הנשימה; או פעולות שכוונתו בהן הכתיבה, כמו חידוד קולמוסים ועשיית נייר - אצל אנשים בורים תהיה זו פעולת משחק, ואצל המלומדים אינה משחק. פעולה טובה ויפה היא פעולה שהפועל פועל אותה מתוך כוונה לתכלית נעלה, כלומר הכרחית או מועילה, והתכלית הזאת מושגת. זוהי חלוקה שנראה לי שאי אפשר לחלוק עליה בכלל. משום שכל מי שפועל פעולה כלשהי - יכול שהוא יכוון בה לתכלית מסוימת ויכול שלא יכוון בה לתכלית. וכל תכלית מכוונת - יכול שתהיה נכבדה ויכול שתהיה פחותה; ויכול שתושג ויכול שלא תושג. הרי שזה מה שהחלוקה מחייבת בהכרח. כל פעולות האל יש להן תכלית נעלה ומושגת ("טובות ויפות") לאחר שדבר זה התבאר, אומר: אף בעל שכל אינו יכול לומר שפעולה כלשהי של האל היא לשווא, או הבל, או משחק. ולפי דעתנו אנו, כל ההולכים אחר תורת משה רבינו - כל פעולותיו טובות ויפות מאוד. נאמר: "נִיְרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד" (בראשית א, לא). נמצא שכל מה שהוא יתעלה פועל לשם דבר מסוים - הרי פעולה זו הכרחית למציאותו של הדבר המכוון הזה, או מועילה מאוד. לדוגמה: תזונתו של בעל החיים הכרחית לקיומו, ומציאותן של עיניו מועיל מאוד לקיומו. אין כוונתו (של האל) בתזונה אלא להישרדות בעל החיים משך זמן מסוים, ואין כוונתו בחושים אלא לתועלות שבעל החיים מקבל מכוח השגותיהם. זוהי גם הדעה הפילוסופית, שאין בכל העניינים הטבעיים דבר על דרך ההבל. כלומר שכל מה שאינו מלאכותי - כל אלה פעולות שנועדו לתכלית מסוימת, בין אם אנו יודעים את תכליתן בין אם לאו.

40) אבות פרק ו משנה יא. כָּל מֶה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ, לֹא בָרָאוּ אֱלֹהִים לְכַבֹּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מג), כָּל הַבְּרָאָה בְּשִׁמְיָי וְלְכַבֹּדִי בְּרָאתִי וְצַרְתִּי אִף עֲשִׂיתִי, וְאֹמֵר (שמות טו), יְהִי־נָא לְעַלְמֵי עוֹלָם וְעַד.

42) בראשית א, לא. נִיְרָא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וְהִי־עָרַב וְהִי־בָקָר וְזֶם הַשָּׁשִׁי:

44) בראשית רבה פרק ט, ט. אָמַר רַב הוֹנָא הִנֵּה טוֹב מְאֹד, זֶה מִדַּת הַטוֹב. וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד, זֶה מִדַּת הַסּוּרִיָּן. וְכִי מִדַּת הַסּוּרִיָּן טוֹבָה מְאֹד, אֶתְמַקְּהָ. אֱלֹהִים שָׁעַל יְדֵיהֶם הַבְּרִיאוֹת בְּאֵימָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן שָׁלְמָה אֹמֵר (משלי ו, כג):

וְנִדְרָךְ חַיִּים תֹּכַחֲוֹת מוֹסֵר, אֲמַרְתָּ, צֵא וּרְאֵה אֵיזְהוּ דְרָךְ
מְבִיאָה אֶת הָאָדָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה מִדַּת
יְסוּרִין.

אגה"ק סכ"ה. הוא בהקדים מארז"ל כל הכועס כאילו עובד עכו"ם וכו'. והטעם מובן ליודעי בינה לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו לא היה בכעס כלל ואף שכן אדם שהוא בעל בחירה מקללו או מכהו או מזיק ממנו ומתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע בחירתו אעפ"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים והרבה שלוחים למקום ולא עוד אלא אפילו בשעה זו ממש שמכהו או מקללו מתלבש בו כח ה' ורוח פיו ית' המחיהו ומקיימו וכמ"ש כי ה' אמר לו קלל והיכן אמר לשמעני אלא שמחשבה זו שנפלה לשמעני בלבו ומוחו ירדה מאת ה' ורוח פיו המח' כל צבאם החיה רוחו של שמעי בשעה שדיבר דברים אלו לדוד כי אילו נסתלק רוח פיו ית' רגע אחד מרוחו של שמעי לא יכול לדבר מאומה.

(48) המשך ע"ב פרק עב. דכח ההתהוות הוא בעצמות דוקא משום דמציאותו מעצמותו ע"כ בכחו ויכולתו להוות יש מאין כו', הרי דענין הבריאה וההתהוות מורה על קדמותו ית' הוא בבלתי מציאות נמצא כו', ולכן ההתהוות היא ג"כ באופן כזה שנתהווה יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה. ואיך אפשר להיות שהיש יהי' מציאותו מעצמותו כו' רק הפלא הוא בהתהוות היש שההתהוות היא באופן כזה כאילו אין לו מקור, והיינו דבהרגשתו אינו מרגיש כלל

שם פרק ע"ב. שיש כקור המהווה אותו כו' וז"ש באגה"ק סי' ו' דא"ס שמציאותו מעצמותו בלי שום עילה שקדמה לו ח"ו הוא לבדו ביכולתו להוות יש מאין ואפס המוחלט בלי שום עילה וסיבה שקדמה ליש הזה כו', היינו שתהי' התהוות שלא בהדרגה בבחי' עו"ע כו'.

ד"ה מצה זו תש"ז. וכל התחדשות דבר ה"ה רק כח המחדש, ועם היותו באמת לא בבחי' מציאות כלל ה"ה בתוקף המציאות דכאלו מציאותו מעצמותו, וזהו מהפלאים שבענין בריאה יש מאין שנברא דבר שבלי הרגש מקורו כלל היינו שאינו מרגיש כלל שיש לו מקור וכאלו נמצא מעצמו... והרי זה מה שיש בכח הבורא וברצונו יח' דוגמא בנבראים מענין מציאותו מעצמותו ומענין נמצא בבלתי מציאות נמצא, ז, וזהו מפלאות

הבורא יה' וית' שמו, אמנם כל זה הוא רק בדרך דוגמא, אבל אמיתת ענין מציאתו מעצמותו הוא רק בעצמתו ית'.

(49) בא י, יט. ויִהְיֶה רֹחַ הַיְיָם תִּזְקַם מֵאֵד וַיִּשָּׂא אֶת-הָאָרֶץ וַיִּתְקַעְהוּ יְמֵה סוּף לֹא נִשְׂאֵר אַרְבָּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרַיִם:

תנחומא פרשתינו יד. ארבה למה? מפני ששמו את ישראל זורעי חטין ושעורים, לפיכך הביא עליהן ארבה ואכלו כל מה שזרעו להם ישראל. אמר רבי יוחנן: פיון שפא ארבה, שפחו המצרים ואמרו, נקבץ ונשליק מהו, נמלא מהו חביות. אמר הקדוש ברוך הוא: רשעים, במכה שבהבאתי עליכם אתם הייתם שמחין. מיד ויִהְיֶה ה' רוח ים תזקמא וישא את הארבה, לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים. אפלו מה שבקירות ובחביות מלוחין, פרחו ונהלכו להן.

שמות רבה פרק יג. ויִהְיֶה ה' רוח ים, מהו לא נשאר ארבה אחד, אמר רבי יוחנן פיון שפא ארבה שפחו המצרים, אמרו נקבץ ונמלא מהם חביות. אמר הקדוש ברוך הוא רשעים במכה שבהבאתי עליכם ביה אתם שמחים, מיד ויִהְיֶה ה' רוח ים תזקמא, זה רוח מערבית. וישא את הארבה וגו', מהו לא נשאר ארבה אחד, אפלו מה שיהיו בקירות ובחביות מלוחות פרחו ונהלכו להם, ויִתְזַק ה' את לב פרה.

רש"י ד"ה לא נשאר ארבה אחד. אף המלוחים שפולחו מהם:

תנחומא בא ד. חשבנו להיות עושין להם בארץ, הרחיש את הארץ פנים.

תנחומא באבר בא ד. ולא חזרו הביא עליהם את החצים, אלו הכנים, שנאמר ותהי הכנס [באדם ובבהמה] (שם שם ג), שהיתה נכנסת בגופו של מצרי כחץ הזה,

מדרש לקח טוב פרשתינו ה, טו. ולמה לקו בכנים, לפי שמנעו מיראל מרחצאות, והיו הכנים מצירים אותם, ולפיכך גם המצריים לקו בהם.

תורה שלמה פרשתינו ה, יב. ראה בסוף.

עירובין סה עמוד א. אמר רבא: אי קרצתן פינה לא תנאי.

ב"מ קז עמוד ב. תנו רבנן: שלשה עשר דברים נאמרו בפת שחרית: מצלת מן הסמה, ומן הסנה, ומן הזיקין, ומן המזיקין, ומחפימת פתי, נזוכה בדין, ללמוד תורה וללמד,

וידבריו נשמעו, ותלמודו מתקיים בידו, ואין בשרו מעלה
הכל, ונזקק לאשתו, ואינו מתאנה לאשה אחרת, והורגת
פינה שבבני מעים. ויש אומרים: אף מוציא[ה] את
הקנאה ומכניס[ת] את האהבה.

שמות רבה פרק י, ג. ובקה ובפעם, פרעה התחיל
בעברה תחלה שנגמר (שמות א, ט): ויאמר אל עמו, ובו
התחילה המכה תחלה, שנגמר: ובקה, ואחר כך ובפעם,
ואחר כך ובכל עבדיו. אמר רבי אחא ובקה ראיה שהיה
שומה מים וטפה אחת יורדת על לבו ונעשה צפרדע
ונבקעת שם. רבי יוחנן אמר כל מקום שהיה שם עפר
והיה טפה של מים בו היה נעשה צפרדע. חזקיה ברבי
אמר אם כשיטה הזו לא לקו בתיבה של גדולים שהיו
עשויין בשיש ובכסיפס, אלא מלמד שהיה הצפרדע עולה
מן התהום ואומרת לשיש עשה לי מקום שאעלה ואעשה
רצון בוראי, והיה נבקע השיש ועולה ונוטלת בית
הספרים שלהם ומסרן, שנגמר (תהלים עח, מה): וצפרדע
ותשחיתם, כמה דאף אמר (ויקרא כב, כה): כי משחיתם
בהם.

שם ו. ויצא משה ויצעק אל ה' על דבר הצפרדעים,
רבתינו זכרונם לברכה אמרו, לא די להם למצרים
השחתת הצפרדעים, אלא שהיה קולן של צפרדעים קשה
להם ממפתו, שהיו נכנסות בגופן וצועקו בתוכן,
שנגמר: על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה, על דבור
הצפרדעים. ויעש ה' כדבר משה וימתו הצפרדעים, לפי
שלא היה להם שום הנאה בנבלתם ובעורן, לך מתו.
ויצברו אתם חמרם חמרם, מלמד שכל אחד מהן היה
עושה ארבע אשפות, והיתה הארץ מבאשת, לפי שהיו
ישראל נבאשין ממכות המצריים, מדה פנגד מדה. ויבא
פרעה כי היתה הרנוחה, כך דרדו הרשעים כשהן בצרה
הם צועקים ובעת הרנוחה חוזרין לקלולן. כאשר דבר
ה', והיכן דבר (שמות ג, יט): ואני ידעתי כי לא יתן אתכם
מלך מצרים להלך.

תנא דבי אליהו רבה פרק ז. צפרדע מפני מה בא עליהם.
מפני שהיו אומרים להן לישראל. צאו והביאו לנו
שקצים ורמשים ונשחק עמהם כמו שאנו רוצים. לפיכך
הביא הקב"ה את הצפרדעים עליהם עד שנשמע קולם
מתוך כרסם של מצרים שהיו אומרים קוקו ולא עוד זה
לבד אלא כשהיו הולכין לבית הכסא היו הצפרדעין
יוצאין ונושכין אותן בנקביהן ואין לך בושה יותר גדולה
מזו שנא' (שמות ז) ושרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו

בביתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך
ובתנורידך ובמשארותיך ובכה ובעמך ובכל עבדיך.

אברבנאל פרשתינו פסוק כו. אלה הצפרדעים יוצאים
מנילוס אז לבקש אוכל לנפשם, שמפני באשת היאור לא
היו יכולים להתפרנס מהדגים המתים הנבאשים, ויצאו
ליבשה לאכול. ועוד היום הזה יוצאים לפעמים מיאור
נילוס אל השפה לטרופ טרף באדם ובבהמה. מהם בזמן
המכה נתרבו מאד, ויצאו בגזירת ה' ונכנסו בכל גבול
מצרים, והיו טורפים מהבעלי חיים הבייתיים הנמצאים
בגבול. ועל זה אמר הנה אנכי נוגף את כל גבולך
בצפרדעים. והיו מתרחקים מהיאור עד בואם בתוך
הבתים ובחדרים ועל המשכבים, לבקש ילדים שלא היו
יכולים לברוח מהם ולטרפם. ולזה רמזו חז"ל (שמו"ר י
ג) באמרם שהיו מסרסים המצריים, רוצה לומר שהיו
אוכלים ילדיהם, ונשאו בלי זרע כאלו סרסום. ואולי
שהיו אוכלים איברי ההולדה שלהם. וגם זה מוכיח שלא
היו מהקטנים הצועקים כי אם מהתנינים הגדולים ההם.
והם היו עולים גם כן בתנורים ובמשארות לאכול את
לחמם. וגם מהאנשים הגדולים שהיו בתוך העיר ימיתו
כשישיגום. ואולי שעל זה נאמר ובכה ובעמך ובכל
עבדיך יעלו הצפרדעים.

בהם הרופא מרפא [את] המכה ורוקה את המרקחת: אמר ר' סימן אין כל עשב ועשב שאין לו מול ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדול היה הירדעת חוקות שמים אם תשים משטרו בארץ (שם לח לג). התקשר מערנות כימה או מושכות כסיל תסתה (שם שם לא) ר' חננא בר ספא ור' סימן אוי כימה מערנת את הפירות וכסיל מושך בין קשר לקשר היה התוציא מזרות בעיתו ונ' (שם שם לב). ר' חננא בר' חייה ור' סימן מול שהוא ממור את הפירות: רבנן 6 אמ' אסילו דברים שאתה רואה כולן יתרון לברייתו שלעולם כנן פרעושים יתושין זבובים אף הן

8 ע"י נכנסים ר"ס ז', צמדנכ כנה מ"י ק"י מ': 6 ילקי לזיב עס, ויקלל כנה ליש פכ"ז, מדכס קהלם פי ויסמן סך (ה' ס'), ועי' מדכס קהלם מ"ז עס (מדכס זופל לז 104), עננס כנה מ"י, חמטעל מ"ז ע"ז ומחטעל סךה ס"י ל', צמדנכ כנה מ"י ס"י כ"ז, עננס מ"ז ז':

1 וכתם פ | **את] ל' | ורוקה] ובהם (ובהן א') הרוקה ורוקה (רוקה ו) מרקה דא"ו | אין] כ, ~ לך דפא | כל ל' א | ועשב ~ מלמטה א | 2 מכה דם, ומכה אכ | גדול] פ, גדל דאכ | החיד | א* — בארץ] וגר ל', אם . . . בארץ שומרי ל', אם . . . בארץ [וגר ד'] שומר ד' סאב, אם . . . בארץ וגר לשור שומר ד' | 8 *או — תפתח דסאב] וגר ל' | 4 חננא פ, חנינא כ, חנינא ד, כנא א', חנין א' | אר] אמר ד, אמ' איכ, ל' א' | ה"ה] תחיד דם, ל' אכ | 5 בעתו | וגר] ועיש על בניה תנחם דפאכ | בר] א'כ, בר דפא' | *ור דא] א"ר ל' | סימן] א'כ, ~ אמר ד, אמ' א' | רבנן] כ, ינין דפאי | 6 אמרין פי, ירי דאכ | רואה] אומר ה' | כלם ת, כאילו הן ל', אותן א', אותן כאילו (כאלו איכ) הן פאיכב, אותם כאלו הסי | יתרון] א'י, ייס ה, יתוים דם, יתרון איכ | לכריותו של עולם] תאיכ, לכריות פ, בעולם ד' | יתושין פרעושים זבובים, יתושין ופרעושים (פרעושים א'כ) הזבובי פחאכ, זבובין ופרעושים ויתושין ד' |

1 בהם הרופא מרפא את המכה. ככ"ל ליתא מלת את והגהתי, וכ"ה בשאר כ"י וילקוטופי ב"ר, ובספר כ"ס העברי בהם רופא יניח מכו"ב וכן תרגום הסורסי בהון אסיא מניח מן כאבא, ובתרגום היוני' הפירוד פכ"ז זה לשני מאמרים ולפי זה בהם רופא פי' אלוה רופא וכן נתלק הפסוק כביס הוצ' הח' לעווי: ורוקה את המרקחת. כ"ה בכ"ל, ומשמע שפי' הרופא מרפא וכי' והוא רוקח את וכי' ונ"ל שצ"ל ורוקה רוקח את וכי' או ורוקה מרקה את וכי' (וע"ז) או ורוקה עושה וכי' כמו שהלשון כביס העברי וכן רוקח עושה מרקה, וגם שם ל"ג כאן ובה"כ, וכ"ה בתרגום הסורסי ואף כסמא מתקן כסמנא, ובתרג' היוני' נראה שחרגמו ורוקה עושה בהם וכי', וכפי' ב"ר כ"ס נשתבש ומשם הרוקה המרקחת: 2 ואומר לו גדול. ככ"ל נקוד גדול בשוא וחולם, ובמ"ג ח"ב פי' מובא אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מול ברקיע וכי' ואומר לו גדול שני הירדעת וכי', וביפ"ת הביא גירסת בעל ד"א (דרך אמונה) אין לך כל עשב מלמטה שאין לו מול מלמעלה מכה ואומר לו גדול מכה ואומר לו בוש וכתב שהני' נראה משוכשת עו"ש: 8 משטרו בארץ. דורש משטרו שאין לו ריע במקרא לשון שומר שמכה ורודה, וכן פירש בפי' ב"ר כ"י משטרו שומר וליג שומר וכן ל"ג במ"ג שם ובמעין גנים איוב ל"ה ל"ג, וגם בפירוש ר"י קרא לאיוב שם (במ"ח חלק ו' צד 861) נראה ש"ל"ג לשון שומר אלא שמפרש כן משטרה ושם הגי' אין כל ע"ז וכי': התקשר מערנות וכי'. בפי' ב"ר כ"י מפרש מערנות קישורין כמו אגג מערנות אגג מקושר כול כימה משמש בימי הסתו' ומול כסיל בימי הקיץ וכדגמרינן במס' ר"ה וכי' (ועי' בפי' הנדרס, וכל המאמר שם עד סופו והראשון עיקר הוא מס' שפירס והעתיק בשם ס"א, ולנכון בפי' ב"ר כ"י וכן מצינו מקרא שבמ"ש ל' רב מחולל וכי') וכסיל מושך בין קשר לקשר שממשך הפירות באמצעיותו בין הפטמא שלמעלה לזכוכי' של מטה (כ"ה בכ"י), ומשמע שמפרש מערנת את הפירות ג"כ לשון קישור, וכן מפרש במעין גנים איוב ל"ח ל"א התקשר וכי' מערנת קשרים וכי' ר"ל שהיא קשרת בצינתה, כל מיני פירות נקשרים וקליפים שלא תיבש לחותה וכי' והביא שם מאמר רד"ל התקשר מערנות וכי' כימה יש לה צנה גדולה ומקטרא לפירי וכסיל יש בו חמימות גדולה ומככשה לפירי וכי' (ועי' בערך ע' כסיל ובר"ק עמוס ה' ח' ובהערות בעל עה"ש שם) ואח"כ הביא המאמר שלפנינו וג' ר' חנינא אמר כימה וכי' וכסיל חושך וכי', ועי' ברכות שם אלמלא חמה של כסיל וכי' ואלמלא צנה של כימה וכי' ופירש"י שם כסיל שולט בימות המזג וכי' כימה שולט בימות הגשמים וכי', וכן הביא המאמר בפי' ר"י קרא לאיוב ל"ח ל"א (במ"ח שם צד 860) וגור' ר' חנניא ב"ס ור"ס אמרו כימה מערנת וכי' ומפרשו כימה משמשת בימות הגשמים והעולם מצנן וכמותה את הרימה ואת התולעים שמשחיתים את הפירות וכסיל מושך וכי' כסיל משמש בימות החמה ועד שלא באו ימי החמה כל הפירי נקשר בחד העוקץ אצל הנץ ובא מול כסיל שהוא חם ומגדלו ומושך את הגוף בין הנץ לעוקץ וכי', ובפי' השני שבפי' ב"ר הנדרס צ"ל כסיל כושך וכי' וכן קשרי השבלים מגדלן החמה והגשם מערנתו ועי' בפ"ת ובמאמר החי' ר"א עפשטיין על ר"י קרא והפירוש לב"ר המיוחס לרש"י בתחוקת שנת א' צד 88 ובפי' ר"י קרא לאיוב ט"ז כמ"ח חלק ה' צד 848 מצאא פי' על רב מחולל כל וכי' שהוא מסכים לפי' הראשון על פסוק זה שהובא כאן גם בפי' ב"ר כ"י וכ"י ועי' בפירש"י משלי כ"ז ח', ובמ"כ פי' מערנת ונתנת בהם טעם טוב לעדן אותן, ואינו מחוור רקרא התקשר מערנות דריש כאן, וכימה משמש בימי הסתו' וכנראה פירש כן עפ"י מאמרם בבב"ר שם שהכימה מבשלת את הפירות ונתנת בהם טעם וצ"ע ועי' גם ברלב"ג איוב שם: 6 ה"ה מזרות בעיתו. מול כימה בימות הגשמים ומול כסיל בימות החמה ומזרות היינו מולת ובכ"י א' ו' וכ"כ ל"ג החיד, ור"ת ב"ה ור"ס דרשו מזרות שכתוב כאן שהמול נקרא מור שהוא ממור את הפירות כלו' הוא גומר בישולן: רבנן אמר. מכאן עד סוף הסימן הוא המשך חדרשות על ויכלו וכי' וכל צכאם שכולן ככלל כריותו של עולם ובכולן הקב"ה עושה וכי', ובז"ר מובא מאמר זה וכל הסיפורים שנמדרו כאן בפתיחה יתרון ארץ וכי' מלך לשדה וכי' בפי' איש איש מבית ישראל אשר ישחט וכי', ושם קדמו חדרשות דר' יהודה ור' נחמיה על יתרון ארץ וכי' ואח"כ ג' שם ורבנן אמרו ויתרון וכי' אפי' דברים שאותה רואן וכי' אף הן ככלל כריותו של עולם דכתיב ויכלו השמים והארץ וכל צבאם מלך לשדה וכי' ד"א ויתרון ארץ אמר הקב"ה לנביאים אם אין אחס עושים שליחותי יש לי שלוחין (כ"ה בד"ו) א"ר אחא ככל הקב"ה עושה שליחותו אפי' על ידי נחש אפי' על ידי צפרדע וכי' ומתחיל שם במעשה פייטוס (לפי הנוסחא שברומס"י כאן) ושאר המעשיות שם כסדר שלפנינו, ובסופן ניתוספו שם עוד ה' סיפורים ר' שמעון הוה עסקן בדברים וכי' חמרתא דר' ינאי וכי' עובדא הוה בתרין גברי וכי'

1) *עַן אֲבוֹתָיִם דְּבִרְתָּאֵי וְעַתָּה עֲבָדֵי אֲבוֹתָא*. 2) *מִרְפָּאֵי עַן תּוֹרָתִי מִלְּפָנֶיךָ*.

ככלל כרייתו שלעולם, וככל הקביה עושה שליחותו אמילו על ידי נחש ועקרב ויתוש וצפרדע: ר' אחא הוה משתעי הון עובדא חד בר נש הוה קאים על ניה נהרה, חמא חדא עורדען מענא חרא עקרב ומגוזה יתיה נהרא, כיון דעכר שליחותיה אחורתה לאתרה: ר' סנחס בשם ר' חנן עובדא הוה בחד גברא דהוה קאי למחצר בחרא בקעה, חמה חד עשבה ולקט יתיה ועבריה כליל לרישיה, אתא 6 חד חיזי ומחא וקטל יתיה, אתא חד גבר וקם מסתכל בהווא חיזיה ותמה מאן קטל הווא חיזיה, אמר 2 מי מרס טיב ט' :

1 של עלם] חא"י. ~ הן דא"כ | ואמילו פ | ועקרב] אמילו (ואפי"ן) על ידי עקרב פחכי, ועי' שרף ועקרב א"י, ל' ד | ויתוש וצפרדע] אמילו על ידי צפרדע דכ"ו, עי' צפרדע עי' יתוש א"י, עי' צפרדעים עי' יתושים א"י, ל' פ | ר' אחא] ר' תנחומא (תנחום א"י) אמר לה בשם ר' מנחמא (חמא ב) ר' (ור' א"י) ברכיה בשם ר' חלבו ~ דא"כ, ר' תנחומא בשם ר' מנחמא ר' . . בשם ר' חלבו | 2 הדין דא"כע, הדא א"י, כיון ד | עובדא ל' ר | ברנש א | קאי א"כ | *גיף א"כ] גף ל, כוף דא"י | נהרא | חרא] פ, חד דא"כערי | אורדען פ | מענא] א"ע, נח דב, מעינה א"ר"י, מעוי, מעוי פרי | חד פא"כערי, הדא ד | 8 עקרבא ע | ומגוזה כע | יתיה] פא"כערי, יתה דא"י | בנהרא א"י | רעדן ע, דעכרת דא"כ, דא"י | שליחותא א"י | אחורתא ד, אהדרתה ב, חמא ע, יתיה א"י, חדרת א"י | לאתרה] לאתרא א"כ"י, יתיה א"י, ל' ע | חנן דצפורי י, חנן דצפורין ד, . . דצפרי א"י, . . דצפורין א"כ | 4 גברא] א"י, גבר דא"כ | קאי] פא"כ, קאים די | למחצר] פרי, למיחצר ד, במחצר א"כ | בחדא] בהרא א"כ"י, ל' ר | בקעה] בקעת בית סרפא א"כ, . . סרפא ד"י, בקעתא בית סרפא ד, בקעת (בכקעת ר) בית נטומא א"ר"י, בקעתא דנטומא פ | חמא | עשבה פא"י, עישבא י, עשב דב | לקט יתיה ב, ולקט (ולקטו) יתה א"י, ולקוטתיה פ | *ועבריה ד] ועכרת ל, ועבר יתיה ב, . . יתה י, ועבר פא"י | כליל לרישיה] כלילא לראשיה ד | אתא] א"כ"י, אולא ד | 6 חיזין ר"י, חיזי א"י, חיזא ד"י, חיזא ד"י, חיזא א"כ | ומחא] ~ יתיה דא"כ | חד גברא א"י, הווא גברא א"כ"י | וקם למסקר דכ, וקם ליה סקר א"י | להווא א"י | חיזיה ד, חיזא א"י | ותמה - קטל] אמר (תמתי א"כ) תמה אני על (מן דכ) מאן (דקטל א) דקטל דא"כ | להווא א"י, הדין דא"כ"י | *חיזיה] חיזיה ב, חיזא דא"י, חיזיה ל' ד"י |

עובדא הוה בחד גבר וכו' מעשה במוכה שחין וכו', ובמדרש קהלת מ' ויתרון ארץ וכו' הועתקה כל הפתיחה כולה מייד עד לפיכך הקביה אומר למשה איש איש מבית ישראל וכו' (ובמי קהלת מ"ב העתיק רק ד"א ויתרון וכו' ר' אחא אומר בכל עושה חקביה וכו' אפי' עי' נחש אפי' עי' עקרב יתוש צפרדע סיטוס הרשע נכנס לקרשי הקרשים נטל שתי זונות כירו וכו' והשאר קיטע), ובשמיר השתמשו בפתיחה זו של וי"ד עד אפי' עי' נחש אפי' עי' עקרב ואפי' עי' צפרדע לפתיחה ל' כא אל פרעה וכו' הנה אנכי נוגף וכו' בצפרדעים (ולמנינו נשמטו בשמיר בתחלת הפתיחה הדרשות של ר"י ור"י על ויתרון ארץ וכו' וגרמו שם "וכל המדרש כמו שכתוב בויקרא רבה בזוה"ר חקת התורה" ר"ל ובבבבבב רבה שם במאמר המתחיל יתברך שמו וכו' שמקומו בריש מ' חקת כמו במ' תנחומא ובטעות נספח בדפוסים ל' קרח ועי' בפ"י מחרז' במ"ר שם ס"י כ"ב ובמבוא התנחומא לרש"י ל"ט ע"ב), וסיגנון אחר להמשניות במדרשי תנחומא ובבבבב, ורוב הסיפורים שם בלח"ק ושם הסדר מעשה בעקרב אחד וכו' ומעשה בקוצר וכו' ר' ינאי וכו' ר' אלעזר (ר' יצחק בן אלעזר) הוה מטיל בשוניתא וכו' (ועי' תנחומא מ"ב שם הערה כ"א) מעשה בשני בני אדם וכו' מעשה באחד וכו' מעשה בשיתין וכו' סיטוס הרשע וכו', ונעדר שם הסיפור שלמנינו ר' אלעזר תוח יתיב וכו' (ועי' למטה) ומסיפורים של וי"ד ר' שמעון הוה עסקן וכו' חמרתא וכו', ובלתי ספק נאספו הסיפורים גם במדרש ב"ר ובוי"ד מתוך קיבוץ מעשיות שחיו לפני מסדרי המדרשים בזמן קדום ועי' גם צונץ גר"ם צד 129, ואלו הקיבוצים שונים גרמו לכל שינוי הנוסחאות והגירסאות, ובכ"כ קיטע ושיבש מקצת הסיפורים שדרן ג"כ בסדר אחר ר' ינאי וכו' ר' אלעזר היה יושב וכו' ר' אחא חמא וכו' ומגוזה יתיה נהרא וכו' ר' יצחק הוה מטיל קאי למחצר וכו' כליל לרישיה וכו' ר' יצחק הוה מטיל על שוניתא וכו' סיטוס וכו': 2 הוה משתעי וכו', היה מספר זה המעשה, ובמי ב"ר כ"י ג' כד' ו' ומפרש כוח שאמרנו בכל עושה חקביה שליחותו אפי' עי' נחש וכו', ובוי"ד הגי' ד"א ויתרון ארץ עובדא הוה בחד גבר דהוה קאים על גב נהרא וחמא וכו', ובמי קהלת ור' תנחומא ור' מנחמא הוו סתני כהלין עובדיא (כ"ח כר"ו) עובדא הוה וכו', ובילק קהלת ר' תתקע"ב ר' תנחומא ואמרי לה ר' מנחמא ור' ברכיה ור' חלבו ור' יוסי מתני עובדא הוה וכו' ועח"י: הוה קאים וכו', היה עומד על שפת הנהר, והגתה על ג' פ, הווא מסגנון הירושלמי ועי' עמ"ל ח"א צד 861 ודאלמאן צד 88, ובילק קהלת שם דפ"ר אי על גוף נהרא: חמא וכו', ראה צפרדע אחת שנושאה עקרב ומעבירתה את הנהר, ושרדען ל"ג, ובוי"ד הדא אורדען מענא חרא עקרב וכו', ובמי קהלת חד אורדעא מעינה חד עקרב מגוזה יתיה וכו' ועח"י ועמ"ל עי' שרדעניא ועמ"ל עי' אורדעא: 8 ומגוזה: בינוני אפעל מפעל גז ועי' ערוך עי' גז ד': כיון דעכר, כיון שעשה העקרב שליחותו החזירתו הצפרדע למקומה וגם בדפוסים הגי' אחורתא לאתרה, ועדיפא גי' כ"א ב' אהדרתיה לאתריה, ובוי"ד הגי' אמר וו מוכנת לעשות שליחותא אניותה נהרא ואזלת ועכרת שליחותא וחורת יתה לאתרה וגשמע קול יללה בעיר פלוני נשכו עקרב ומת (ובילק קהלת ל"ג וגשמע וכו') ועי' במ' קהלת ובמי תנחומא ובבבבב סגנון הסיפור א"ר חנן דצפורי מעשה בעקרב אחד שהלך לעשות שליחותו (של חקביה) בעבר חירדן ויזמן לו חקביה (שם) צפרדע אחת ועבר עליה והלך אותו עקרב ועקץ אדם (את האדם ומת, ודוגמתו הסיפור בגררים שם שמואל חויה לתהוא וכו' ועי' גם באגה"א ח"ג צד 160: ר' חנן, כו"ר חנן דצפורי וכן במ' קהלת ר"ח דצפורין ובילק קהלת ר' יוחנן דצפורי, ועי' לעיל צד 77: 4 למחצר, לקצור, ובוי"ד הגי' רתה קאים וחד, ובמי קהלת דתוח חציר, ובמי תנחומא הגי' ומעשה בקוצר אחד שתיה עומד (מעמר) וקוצר וכו' עייש: בחדא בקעה, בילק קהלת הגי' בחדא בקעתא דבית נטומא ובוי"ד בחדא בקעת בית שופרי ובמי קהלת בבקע בית טופח וכ"ח בתנחומא מיב (ועייש הערה ט"ז הגי' בית טופח) ובבבבב ד"ו ועח"י, ולקמן פעי"ש בכ"ל במאמר ר"ש 128 יתיה עשה טמון וכו' איתא עבר בחדא בקעתא דבית טופח, וכר"י שם דבית נטומא ועי' נייבוער געאגראטוע צד 882 ועמ"ל ח"ג צד 882: ועבריה וכו', ועשת אותו עטרה לראשו, והגתה ועב"ד י"ח, ובמי קהלת הגי' עבד ועח"י: אתא חד חיזי, כא נחש אחד והכה תוא את חנחש והמיתו, וכ"ח במ' קהלת אתא, וגי' חרפטיס ואולא משובשת, ובכ"ל נשמט עי' שיוו התיבות מבאן עד עכ"ר כליל לרישיה, והשלמתי כמו שנספח בגליון שם: 6 חד גבר, וכ"ח במ' קהלת ובוי"ד הגי' חד ח ב ר וכ"ח בתנחומא ובבבבב ועמ"י: וקם מסתכל, לחסתכל

יא. הסוגים שבהם :

חלוקת הסוגים שבאוה"ע, הוא בנוגע התייחסותם להקב"ה ובנוגע התייחסותם לישראל.

א. בהתייחסותם להקב"ה :

באופן התייחסות אוה"ע להקב"ה — שלשה סוגים כלליים :

(א) חסידי אוה"ע. ויש בהם קצת ביטול לאלקות, לפי שמשיגים הם איך שה"יש" הוא בחי' העדר וביטול לגבי ה"איך"⁵⁰⁵.

השגה וביטול זה, בא להם לפי שמאיר בהם הארה דהארה קצת מעולם המלאכים דעשי' (שלמעלה מבחי' ע' שרים)⁵⁰⁵. אלא שביטולם הוא ביטול חיצוני לגמרי⁵⁰⁶, כנ"ל תחלת סעיף א'. גפשות אוה"ע שבסוג זה, הם (א) מפני אדם שבמרכבה⁵⁰⁶. (וזהו מה שאמרו⁵⁰⁷ חביב אדם שנברא בצלם, ש"אדם" קאי על כללות מין המדבר⁵⁰⁸ — כי גם שרש [חסידי] אוה"ע הוא מבחי' פני אדם שבמרכבה⁵⁰⁹). (ב) מקליפת נוגה⁵¹⁰.

החילוק דסוג זה משאר הסוגים שבאוה"ע באופן עשייתם דבר טוב — ראה לעיל הערה 176; 191.

(ב) המודים במציאות ה' ומורדים בו ועוברים על רצונו. ועם היותם מורדים בו (וגם עובדים ע"ז) מודים הם על האמת. וכמו עבד המורד באדונו, שיודע ומודה שהוא עבד והוא אדונו ומלכו, רק שאינו חפץ להיות בביטול אליו. וגם העובדים ע"ז, קרו לי' אלקא דאלקיא⁵¹¹, שאינם משוים אותו ית' עם אלקים אחרים ח"ו, רק מודים שהוא עילת כל העילות (ורק שאינם רוצים לעבדו)⁵¹¹.

הסיבה לזה⁵¹² :

הארת האלקות שבהם [וגם בשרשם — ע']

אוה"ע. כי לפי דעתו של עשו, חלקו של יעקב הוא רק עוה"ב ולא עוה"ז*⁴⁹⁹. ומכיון שמצד הישות של אוה"ע ההרגש אצלם הוא, אשר כל העולם שייך אליהם, כשרואים את מציאותם של ישראל — שהם דבר מיותר בעיניהם — בעולם שלהם, אין יכולים לסובלם⁴⁹⁹.

ב. אוה"ע מרגישים (בפנימיותם) את המעלות שבישראל. ומכיון שבהם (באוה"ע) לא ישנם מעלות אלו, מרגישים הם את ה"ריקות" שבהם. ומכיון שקשה להם לסבול הרגש זה, שונאים הם את ישראל*⁴⁹⁹ ורוצים לכלותם ח"ו⁵⁰⁰, שאז לא יסבלו מהרגש הריקות שבהם⁴⁹⁹.

שני סוגים אלו דימו רז"ל*⁵⁰⁰ ל"בעל התל"ו" ו"בעל החריץ": הגוים ששנאתם לישראל הוא מצד היותם מיותרים בעיניהם (כתל בשדה) — בעל⁵⁰¹ התל, והגוים ששנאתם לישראל הוא לפי שעל ידם מרגישים ריקותם — בעל החריץ⁴⁹⁹.

* * *

השנאה שבשני הסוגים — בעל התל ובעל החריץ — לישראל הוא באופן כזה, שרוצים לכלותינו ולהאבידנו — ח"ו היל"ת — לגמרי⁵⁰² :

"בעל התל" שאינו יכול לסבול את העוה"ז (גשמיות) של ישראל, אינו מסתפק בזה שישעבד את ישראל בתכלית השעבוד, כ"א רוצה להאבידם לגמרי. כי גם כשישראל נמצאים במצב קשה, עדיין יש למציאותם בעולם, ועצם מציאותם של ישראל מיותר הוא בעיניו כתל⁵⁰³ בשדה⁴⁹⁹.

וכן "בעל החריץ" שאינו יכול לסבול את מעלותיהם הרוחניות שבישראל, שונא הוא גם ליהודים הנמצאים בשפל המצב. כי גם פחותי הערך שבישראל — ישראל הם⁵⁰⁴, וגם מצד המעלות שביהודים אלה מרגיש הוא את הריקות — חריץ — שאצלו⁴⁹⁹.

לעיל (כרך א') ע' שנת. (505) סדור רפז, ג. (506) קיצורים והערות לתניא ע' עט. אוה"ת תבא ע' תתסז. ביוהשמע"צ תרצ"ט פ"ב. (507) אבות פ"ג מ"ד. (508) כ"ה גם בד"ה חביב אדם תש"ב פ"א. ושם, (נעתק לעיל (כרך א') ע' קמו), שמ"מ מעלת "אדם" שבהם אינו כמעלת אדם שבישראל. (509) אוה"ת שם. (510) לקוטי ביאורים לקונטי ההתפעלות מזו, ב. וכן משמע בקונטי שם בפנים מט, א. (511) דרוש תער השכירה (נדפס בדרמ"צ ח"ב) פ"ח. (512) להעיר מהמובא לעיל סעיף א' סק"ג.

פ"ט. ילקוט תולדות רמז קיא. (499) שיחת פורים (שיחה ד') תשכ"ה. * (499) במילואים. (500) ראה גם לעיל סעי' ו סוסק"ד. * (500) מגילה יד, ריש ע"א. (501) הדיוק "בעל התל", לפי שבהרגשתם — הם הבעלים על המקום שבו נמצא "התל" (ישראל), וכנ"ל בפנים שנדמה להם שכל העולם הוא שלהם (שיחת פורים שם). (502) ראה להלן שם, שישנם אומות העולם שרוצים בקיומם של ישראל, ועד שישנם כאלו שאינם מצירים לישראל. (503) במילואים. (504) סנהדרין מד, רע"א. וראה

הלשון "להבדיל" ⁵²⁷ דוגמת החילוק שבין קליפה לקדושה, כי גקה"ט אינן יכולות לעלות לקדושה וק"נ בכחה לעלות לקדושה, ויתירה מזו, שכח זה יבוא בודאי בפועל, שהניצוצות שבה ⁵²⁸ לא יודחו ח"ו ויתעלו בודאי לקדושה ⁵²⁹.

(ג) הכופרים לגמרי במציאות האלקות ⁵³⁰, שאינם מאמינים בחידוש העולם ⁵³¹. והם גרועים מעובדי ע"ז ⁵³².

הסיבה לזה:

קבלת חיותם מהקליפות *⁵³¹ הוא ע"י צמצום השערות ⁵³², שהן נבדלות ממקורם (כהשערות, שהחיות שבהם נבדל מהחיות שבראש וגוף, עד שכשחזותכים אותם אין מרגישים כאב כלל), ולכן הם מהות בפני עצמם לגמרי, כאילו לא קבלו שפע מאלקות ⁵³³.

[וזהו ההפרש בין ג' מלכות הראשונות למלכות הרביעית — אדום, אשר דוקא עלי' אמרו ⁵³⁴ "שלא קבלו עליהן עול של הקב"ה... ואומר ⁵³⁵ מי לי בשמים" — כי בעשו (אדום) כתיב ⁵³⁶ "כולו כאדרת שער", ומההשפעה שבדרך שערות נעשה המציאות של מכחישי הוי', כנ"ל *⁵³⁸].

סוג זה שבאוה"ע, לא יהי' להם עלי' גם

השרים ⁵¹⁵] הוא מוסתר ונעלם בתכלית. ולכן, מה שידועים את רבונם (מצד הארת האלקות שבהם) הוא בבחי' השגה והודאה מרחוק בלבד, ואין זה נוגע אליהם להיות עובדים אותו ית' ⁵¹¹.

נפשות אוה"ע שבסוג זה, הם (א) מבחינת "כקוף ⁵¹⁴ בפני אדם" ⁵¹⁵. (ב) מבחי' ג' קליפות הטמאות לגמרי, שאין בהם ⁵¹⁶ טוב כלל ⁵¹⁷. שבוה חלוקים הם מישראל גם מצד נפשם הבהמית ⁵¹⁸, אשר

נה"ב שבישראל היא מקליפת נוגה שיש בה גם טוב ⁵¹⁹, ולכן (א) (מצד עצמה *⁵¹⁹) מתאוה היא רק לדברים המותרים ⁵²⁰, (ב) כשנופלת היא לפעמים בתאוות, גם בתאוות היתר, באה היא לידי התעוררות תשובה *⁵²⁰, (ג) כחותי' הן נצחיות ונעשים כסא לקדושה ⁵²¹.

הנפש שבאוה"ע היא מג' קליפות הטמאות לגמרי ⁵¹⁷, ולכן (א) מתאוה היא גם לדברים האסורים ⁵²⁰, (ב) גם כשנופלת בתאוות איסור, אינה באה *⁵²¹ לידי מרירות כלל *⁵²⁰, (ג) כלה והולכת ואין לה עלי' כלל ⁵²¹.

[גם גופותיהם הוא מגקה"ט לגמרי ⁵²², ולכן *⁵²² החילוק בין אוה"ע לישראל — גם מצד הגופים ⁵²³ (אף שגם גופי ישראל הם מקליפת נוגה ⁵²⁴) הוא חילוק שלא בהדרגה ⁵²⁵ (שלכן אומרים ⁵²⁶ על זה

שמה שעוברים הם על ז' מצות ב"ג, הוא רק מצד הרוח שטות. (513) ראה סדור רפז, סע"ב ואילך. שער האמונה (לאדמוה"א) פכ"ב. וראה גם אגה"ק סכ"ה (קלט, ב). (514) ראה לעיל (כרך א') ע' קנט. (515) אוה"ת שם (ע"פ זח"ב קמה, ב). (516) ר"ל בעצמותם, אבל בבחי' גלות יש בו חיות אלקות (קיצורים שם ע' ג. וראה שם ע' קמג). וראה לעיל סוף סעיף ד'. (517) תניא ספ"א. ספ"ו. (518) נוסף על מה שבישראל ישנה נפש האלקית (שנפש זו לא ישנה כלל באוה"ע). (519) תניא ספ"א. רפ"ז. (519*) ומה שמתאית לפעמים גם לדברים האסורים, הוא בחי' "שד משדין נוכראין", יצה"ר של נפשות אוה"ע שבה (תניא ריש פ"ח) והוא על ידי שהאדם הורידה — על ידי תאות היתר — בגי' קה"ט (לקוטי שיחות ח"ג ע' 945 בהערה). (520) תניא שם. (520*) ושבתה תרס"ב. (521) לקו"ת שלח מ, ג. (521*) ראה להלן הערה *⁷⁰². (522) תניא ספ"ו. קיצורים לשם ע' קטו. (522*) דנוסף לזה אשר "ובנו בחרת", שבחירה זו [שהיא בחירת העצמות — ראה בארוכה תו"ש ע' 120. 127] היא בהגוף דישראל (תניא פמ"ט) — וענין זה, הרי פשוט שלא ישנו באוה"ע, גם לא בחסידי אוה"ע (כדלקמן הערה 525) — הנה נוסף לזה: גם מצד חיות הגוף, מכיון שגופותיהם הם מגקה"ט לגמרי — הרי החילוק שביניהם

לגופי בני"ו הוא חילוק שלא בהדרגה, כבפנים. (523) ראה גם שבת פו, ב. קמו, רע"א. (524) לקו"ש שם ע' 968. וראה קיצורים לתניא שם. (525) החילוק שבין גופי חסידי אוה"ע לגופי ישראל [בנוגע לקבלת החיות שלהם] — לא מצאנו לע"ע. אבל פשוט, שגם הגופות שלהם נבדלים בתכלית מגופי ישראל מצד הענין ד' ובנו בחרת" — ראה לעיל הערה *⁵²². (526) בנוסח ההבדלה (מפסחים קג, ב). (527) לקו"ש ח"ב ע' 603. (528) משא"כ אותן שבגקה"ט — שתלוי באופן הגאולה בעתה או אחישנה (לקו"ש (כרך ג') שם בהערה, מד"ה יביאו לבוש מלכות שבשערי אורה פצ"ד"ו). (529) לקו"ש שם. (530) דרמ"צ סב, ב. תער השכירה שם. (531) תער השכירה שם בשם הבעש"ט. — ובשיחת ש"מ תמוז תשכ"א, מביא ראיי ע"ז מהסדר ברמב"ם הלי' תשובה פ"ג ה"ז והלי' עדות ספ"א, שו"ע אדמוה"ז הלי' נזקי גוף ונפש סעיף ט"ז. (531*) אבל מהקדושה, גם כללות האומות מקבלים רק מבחי' שערות, כנ"ל סעיף ז סק"ב. (532) משא"כ האומות שמודים במציאות הבורא, המשכתם מהקליפות הוא בדרך עו"ע (מקומות שבהערה 530). (533) שם. ועיי"ש (נעתק בערך סנתריב), שמטעם זה "יגלח אד" ... במלך אשר את הראש ושער גוי" (לי' הכתוב ישע"י ז, ב). (534) ילקוט שמעוני ר"פ חקת. (535) לשון הכתוב תהלים עג, כה. (536) בראשית

שני ענינים אלו בבירור ה"לאומים" (שנהפכים לגמרי מרע לטוב, ושבירור הרע שבהם יהי רק בבחי' חיצונית) נרמזים בהכתוב "אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לעבדו שכס אחד"⁵⁴⁴: "אהפוך" — הפיכה לגמרי מרע לטוב (בדוגמת בע"ת שגם הזדונות נעשים כזכיות), "שכס" — (שבירור הרע שבהם הנרמז ב"אהפוך" יהי באופן של "שכס") — בחי' חיצונית ואחוריים.⁵⁴⁵

— לפעמים מבואר⁵⁴⁶ ש"לאומים" הם מצד ימין, וזהו ההפרש שבין "לאומים" ל"עמים"⁵⁴⁷, ש"לאומים" הם מצד ימין ו"עמים" — מצד שמאל.⁵⁴⁷

גוים:

"גוים" הן האומות המשעבדים את ישראל⁵⁴⁸ ומצירים אותם⁵⁴⁹. אלא שמ"מ רוצים הם בקיומם של ישראל, ורק שמשדלים הם לשעבדם.⁵⁴⁹

[וענינם ברוחניות: הקליפה ד"גוים", ז' מדות רעות⁵⁵⁰, גורמת שהאדם יפול ח"ו באיזו מדה רעה, אבל לא באמונה⁵⁵¹].

ולכן לע"ל, יתברר רק הטוב שבהם, אבל הרע שבהם יהי' כלה ונאבד⁵⁴⁰. וזהו מ"ש⁵⁴¹ "הללו את ה' כל גוים": מכיון שמה"גוים" יתברר רק הטוב, והרי הטוב עצמו הוא בחי' אור, לכן נאמר בהם הללו מלשון⁵⁵² בהלו נרו⁵⁴².

* * *

בהפרש שבין "לאומים" ל"גוים" בענינם ברוחניות — שני ביאורים:

א. בחיות הנמשך לקליפות — שני ענינים⁵⁵³: (א) החיות שנבלע בתוכם. והיא בחי' עשר כתרין דמסאבותא. (ב) בחינת לבונה⁵⁵⁴, המקיף עליהם מלמעלה⁵⁵⁵. וזהו ההפרש שבין גוים ללאומים:

הערה 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555) ב"קיצורים" הנסמך בהערה 547, אינו מובא שלאומים אינם מצירים לישראל. וצ"ע אם ענין זה שייך להמבואר כאן. (546) ב"מילואים. (547) קיצורים לתניא ע' קגג. וכימ בת"י בראשית כז, כט. (548) ולכן נקראים בשם "גוים" מל' גיאות, כי מה שמשעבדים את ישראל הוא מחמת גיאותם (אור התורה בלק ע' אינד). (549) אור התורה שם ע' אינד (ע"פ רמ"ז ר"פ ויקהל). (550) ראה להלן סעיף יב רסק"א וסק"ג. (551) אוה"ת שם ע' אינד (ע"פ רמ"ז שם). (552) איוב כט, ג. תו"א ל, א. גז, ב. ובכ"מ. (553) ראה במילואים. (554) עיי"ע קטורת בענין י"א הסמנים שבה, שלבונה הוא בחי' המקיף. (555) תו"א כ,

לעתיד (כשאר הגוים — ראה להלן סעיף טו), כי אם — איבודם זהו תיקונם⁵⁵⁷.

* * *

גם סוג הכי נעלה שבאומות העולם — סוג הא' הנ"ל — נבדל הוא לגמרי מבני ישראל, גם מהפושעים שבהם. שהרי גם "חסיד אוה"ע" נקראים בשם "חסיד" אומות העולם; משא"כ "פושעי ישראל" — נקראים בשם "פושעי" ישראל, דעם היותם "פושעים" — בשם ישראל יכוננו⁵⁵⁷.

ולכן, אף שחסיד אוה"ע יש להם חלק לעוה"ב⁵⁵⁷, בכ"ז אינם ביחד "עם בני, כ"א — חלק בפ"ע ועולם בפ"ע⁵⁵⁸. דכמו שנשמותיהם הן מאוצר נשמות בפ"ע — ולא בה"אוצר" של נש"י⁵⁵⁸ [והוא — מה שנלקחים מנוגה, ולא מקדושה], כן גם חלקם לעוה"ב הוא "חלק" ו"עולם" בפ"ע⁵⁵⁸.

ב. בהתייחסותם לישראל:

באופן התייחסות אוה"ע לישראל — שלשה סוגים כללים: לאומים, גוים, עמלק. לאומים:

"לאומים" הן האומות שאינם משעבדים ומצירים לישראל⁵⁵⁹. ולכן אופן בירורם לעתיד הוא שיתהפכו לגמרי מרע לטוב, עד שגם הרע שבהם יהי' עולה ונכלל למעלה. אלא שבחי' הרע הנברר מהם, יהי' רק בחי' חיצונית ואחוריים דקדושה⁵⁶⁰.

וזהו מ"ש⁵⁴¹ "שבחוהו כל האומים", שבירור ה"לאומים" יהי' באופן של "שבח" המורה⁵⁴² לבחי' חיצונית ואחוריים, כי מכיון שגם הרע שבהם יהפך לטוב, הרי אופן בירור הרע הוא שנעשה רק בחי' חיצונית ואחוריים דקדושה⁵⁴³.

כה, כה. ועיי"ע אורת שער (לעיל כרך א') ס"ע רכא); עשו. (536*) אוה"ת חקת ע' תשצה. (537) תער השכירה שם. וראה גם דרמ"צ שם. (537*) אגה"ת מהדו"ק — קרוב לתחלתה. (537*) רמב"ם הלי מלכים ספ"ח. (538) זהר חדש רות עה, ד. (538*) תוד"ה אין — ע"ז ה, א. (538*) מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א ג' תמוז תשל"ב — בהערות. (539) מדרש תהלים קיז, א וילקוט שם רמז תתעה (הובא ביהל אור ע' רלב. אוה"ת בלק ע' אינג. סוכות ע' איתשנה). (540) אוה"ת סוכות ע' איתשסו"ח. (541) תהלים שם. (542) וכמ"ש (משלי כט, יא) באחור ישבנה (אור התורה שם ע' איתשסח). (543) אוה"ת שם. (544) צפני' ג, ט. וראה להלן

אונקלוס יונתן בן עוזיאל
 מְנַהֵן. כְּמָא דְמַלִּיל יי': יי' וְאָמַר יי' לְמֹשֶׁה אֵימַר
 יי' וְאָמַר יי' לְמֹשֶׁה. אֵימַר לְאַהֲרֹן אָרִים ית חוֹטְרֵךְ
 לְאַהֲרֹן. אָרִים ית חוֹטְרֵךְ. וְיִחִי ית עֶפְרָא דְאַרְעָא וְיִחִי
 וְיִחִי ית עֶפְרָא דְאַרְעָא. וְיִחִי לְקַלְמֵי בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם
 יי' לְקַלְמֵתָא בְּכָל אַרְעָא
דְבַר יְהוָה: ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אָמַר אֶל־אַהֲרֹן נִטֵּה אֶת־מִטְּךָ וְהָךְ אֶת־עַפְרָא הָאָרֶץ וְהָיָה לְכֹנֵם

ר ש י

(יא) והכבד את לבו. לשון פעול הוא, כמו הלוך ונסוע, וכן והכות את מואב, ושאלו לו נאלהים, הכה ופלוע: כאשר דבר ה'. והיכן דבר? ולא ישמע אליכם פרעה: (יג) אמר אל אהרן. לא היה העפר כדאי ללקות ע"י משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המזרי, ויטמנהו נחול, ולקה על

תורה שב על פה

לישראל, יכבדו חוצות ושווקים, לפיכך נהפך עפרם לכנים, והיו חופרים אמה על אמה ולא היה שם עפר. (משנת רבי אליעזר פ"ט דף 347)
 [יד] לכנם, מפני מה הביא עליהם מכת כנים, לפי כשבטלו הלבנים אמרו ילכו ויקבלו עפר כרמים ונגזר על עפר ארצם להיות כנים. (מדרש הגדול)
 [לה] לכנם, אמר הקב"ה יבוא דבר שנברא מעפר ויפרע ממצרים שבקשו לאבד אומה משולה לעפר שנאמר כ) ושמתי את זרעך כעפר הארץ. (ילמדנו)
 [לו] לכנם, לפי שמנעו מישראל מרחצאות והיו הכנים מצירים אותם ולפיכך גם המצריים לקו בהם. (לקח טוב)
 [לז] לכנם, ארבעה עשר מיני כנים הביא הקב"ה על המצריים ואילו הן: (ירקובין)

[ל] כאשר דבר ה', והיכן דבר ואני ידעתי כי לא יתן אתכם מלך מצרים (להלוך ית). (שם שם)
 [לא] אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ, א"ר תנחום א"ל הקב"ה למשה עפר שהגין עליך כשהרגת את המצרי אינו דין שילקה על ירך, לפיכך לקו ג' מכות אלו ע"י אהרן. (שמו"ר פ"י—ז)
 [לב] והך את עפר הארץ, ד"א והך בשעה שאמר הקב"ה למשה והך את עפר הארץ אמ' לו משה רב[ו]נו של עולם איך העפר [יכול להוציא] כינים אמ' לו האי"ם מתחילה מים היה העפר [שנ' יט] והארץ [היתה תוהו ובהו ורוח] אי"ם מרחפת וגו' וחשבתי על המים ומי[ד] נעשה עפר וכן אני גוזר ויעשה כנים ויעשו כן. (מדרש)
 [לג] והיה לכנם, כנים למה, לפי שהיו אומרים

(ח) שמות ג, יט. יט) בראשית א, ב. כ) שם יג, טז.

תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו (מש' כז, כב) (בשעת עקתיה עבד פרקולה בשעת רוחיה עביד דימוס). [לא] לעיל אות א. [לב] בגנזי שכטר ח"א דף סד. וכעין דרש זה לעיל פ"ז אות קטו. [לג] שמו"ר פ"י—ז. תנחומא וארא יד. ובמדרש הגדול כאן: ד"א שבטלו הלבנים אמרו יכבדו לנו את השווקים ואת הרחובות ונעשה עפר ארצם כנים. וכ"ה בקטעי מדרשים מכת"י הגניזה. ובסדר אליהו רבה (פ"ז) פת: כנים מפני מה באו עליהן שמו את ישראל מכבדי בתים מכבדי שדות מכבדי דרכים מכבדי רחובות. האיש מכבד בית האשה והאשה מכבדת בית האיש. לפיכך הפך הקב"ה את עפר מצרים לכנים. שנאמר ויט אהרן [וגו'] (שמות ח, יג). עד שלא (מינו) [מצאון] ישראל עפר שיכבדו. בשכל טוב: שהיו הכנים גבוהות על הקרקע ברום שתי אמות. ובספר ציוני: שהיו גבוהות ה' אמות. [לד] בתנחומא בא ד. תנחומא ישן שם ה: חשבו להיות עושין להן בארץ. הרהיש את הארץ כנים. בספר שפתי כהן: כל עפר הארץ היה כנים כל עפר שנעשה בו מלאכה חוץ מקרקע בתולה היה כנים ומזה לא רצה יעקב אבינו להקבר בארץ מצרים (ראה תו"ש בראשית פמ"ז—קטו). שחפירת הקבר הוא עפר שנעשה בו מלאכה בחפירה כדי שידעו שע"י ששעבדו בישראל במלאכה לזה לקה העפר שנעשה בו מלאכה וגו' שעפר שנודעזע נקרא עפר אמנם אם לא נודעזע ולא נטלטל נקרא קרקע לא עפר. [לה] מובא בילק"ש ח"א קפב. ובצרור המור פ' וארא. [לו] טעם זה מובא בבעל הטורים כאן. [לז] בילק"ש

<p>יִנְתַּן בֶּן עֻזִּיאֵל בָּרַם עַל יָדָךְ לִית אֲפָשֶׁר לְמַלְכֵי אֲרָצָא דְבָהּ סָוּת לְךָ שִׁין בּוֹתָא פִּד קַטְלָמָא יִת מְצָרָאֵי וְקַפִּילְסִיָּה: י' וְעָבְדוּ הִיָּבְדִין וְאָרִים אֲהָרִן יִת יִדִּיה בְּחוּטְרִיה וּמְחָא יִת עֶפְרָא דְאֲרָעָא. וְהוֹת קְלָמְתָא. בְּבִשְׂרָא דְאִנְשָׂא וּבְבִשְׂרָא</p>	<p>אֲנָקְלוּס דְמְצָרִים: י' וְעָבְדוּ בֶן. וְאָרִים אֲהָרִן יִת יִדִּיה בְּחוּטְרִיה וּמְחָא יִת עֶפְרָא דְאֲרָעָא. וְהוֹת קְלָמְתָא. בְּאִנְשָׂא וּבְבִשְׂרָא. כָּל</p>	<p>בְּכָל־אֲרָץ מִצְרַיִם: י' וַיַּעֲשֶׂה־ כֵּן וַיֵּט אֶהָרִן אֶת־יָדוֹ בְּמִטְהוֹ וַיִּךְ אֶת־עַפְרַת הָאָרֶץ וְתִהְיֶה הַכְּנָם בְּאָדָם וּבְבַהֲמָה כָּל־</p>
---	--	--

תורה שבעל פה

[מ] **לכנם**, במצרים הביא עליהם כנים אף באדום [כן שנאמר] ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית (כ), אין עפר אלא כנים, כד"א והך את עפר הארץ והיה לכנים וגו'. (ת"י בא ו.)

[מא] **כל עפר הארץ היה כנים**, אין לי שהיה כנים אלא בעפר, מנ' אף בשדותיהן ובתבואותיהן היו כנים, שנא' (כג) כנים בכל גבולם, אף על עפר שהיה טוח בבתיהן נעשה כנים שנא' כל עפר הארץ היה כנים.

(משנת רבי אליעזר פ"ט)

[מב] **ותהי הכנם באדם ובהמה**, היו נעשין בבשרן כמחטים, שנא' ותהי הכנם באדם ובהמה. באותה שעה בטלה עבודה מאבותינו ולא עבדו הלבנים.

(משנת רבי אליעזר פ"ט)

[ירקונין]. ירקובין. קפוזוין. קפוזיות. כפונין. וכפנדרין. יעלי בתים. יעלי שדות. נמלה אבי אצל. נמלה אבי כנים. עכשים. וכיבי דחכיכי. ביוקי. בילי. (סדר אליהו רבה (פ"ז) פ"ח 41)

[לח] **לכנם**, מפני מה נאמר בכלן התראה וכנים שחין וחשך לא נא' בהן התראה. אלא מה הקב"ה [משהקב"ה] מתרה באדם פעם ראשונה ושנייה, אינו צריך להתרות בו שלישית, שנ' כא) כי באחת ידבר אל. ויש אומר, אף אלו נא' בהן התראה, וילמדו סתומות מן המפורשות.

(משנת רבי אליעזר פ"ט 356)

[לט] **לכנם**, חסר י' כי נחסר מדעת החרטמים עשיית הכנם יותר משאר המכות, והוא שארז"ל שאין השד יכול לבראות פחות מכשעורה. (לקח טוב)

כא) איוב לג, יד. כב) ישעיה לה, ט. כג) תהלים קה, לא.

וארא קפב. מביא דרש זה מתנדב"א בהוספות: י"ך מיני כנים הביא עליהם הקטנה שבהן כביצה של תרנגולת והגדולה שבהן כביצה של אווז. ובספר שפתי כהן: והיה י"ך מינים להודיעם שהיא מכת היד והם הקטיניהו ואמרו אצבע לפי שהיתה על ידי אהרן. וברשב"ם: מיני כינה ופרעושים. ויש להעיר מהמבואר בתוס' שבת י"ב: שמא יהרוג פי' הר"י מאורלייניש דכינה היינו שחורה הקופצת דכתיב והך את עפר הארץ והיה לכנים ודרך שחורה הקופצת לצאת מן הארץ, ובזאת נחלקו עליו רבנו, אבל בראש הוא כינה רוחשת וחייב אפי' לרבנו וכו' ואין גראה לר"ת דאמרינן במדרש קהלת אף כי אנוש רמה אלו כנים שבראש כו' ואין דרך שחורה הקופצת להיות בראש, לכך גראה דשחורה הקופצת היא פרעוש. ומדברי המדרש שאינו מונה פרעוש בכלל ראה לדברי ר"ת. וראה תו"ש בראשית פ"א—תשו. [לח] מדרש הגדול דף סו. ולטעם זה כוון בלקח טוב: ודע כי מכת הכנים בלא התראה הביאה הקב"ה עליהם, וכן השחין והחשך וסימן כח"ש, חשבתי בלבי לומר על אלו השלשה למה הן בלא התראה, כי על השנים היה מתרה בו, ועל השלישי לא היה מתרה בו, כסימנו של ר' יהודה דצ"ך עד"ש באח"ב והיינו דתנן (סנהדרין פא): מי שלקה ושנה, בית דין כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו נבקעת. וכ"ה בפ"י הר"י מוינה עה"ת. וברב"ח כאן. וברבעה"ת מנח"י: והיה לכנים במכה זו במכת שחין ובמכת חשך לא נאמר בהן התראה מה שאין כן בשאר מכות והטעם פי' ר' יוסף מאורי"י לפי שבלא התראה הם רגילות לבא בעולם מה שא"כ בשאר מכות, ד"א לפי שמי שנלקה [ושנה] מכניסין אותו לכיפה (סנהדרין פא): כלומר בלא התראה ולפי' לא התרה במכת כנים שהיא שלישית וברביעית ובחמישית התרה לפי שהוא כמו תחלת דבר וכן בכלם. וראה במילואים כאן. [לט] מובא ברבינו בחיי ומנחת שי. וראה סנהדרין סו: ולקמן אות נא. [מ] לעיל פ"ו—צא. וש"נ. [מא] מדרש הגדול כאן. [מב] תנחומא בא ד. תנ"י שם וש"נ: לא חזרו ירה עליהם חצים אלו הכנים שנאמר ותהי הכנם באדם ובהמה היו נכנסים בגופם של מצרים כחצים. ובמדרש הגדול מביא המאמר ממשנת ר"א. וסיים: באותה שעה בטלה עבודה מאבותינו. ואבדו"ה הלבנים. ורד"ה לא הרגיש שיש כאן ט"ס וצ"ל: ולא עבדו הלבנים. ובגנזי